

มาตรการทางกฎหมายริบทรัพย์สินในคดียาเสพติด

ได้กล่าวมาแล้วว่าการใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เป็นวิธีหนึ่งที่ทุก ๆ ประเทศใช้กันอยู่ เพราะกฎหมายจะเป็นเครื่องหนัดถึงอำนาจและหน้าที่ของเจ้าพนักงานที่จะดำเนินการในเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลด้วยแล้ว จะต้องอาศัยอำนาจตามกฎหมายเท่านั้นจึงจะดำเนินการได้

สำหรับปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดก็จะต้องใช้มาตรการทางกฎหมายในการกำหนดขอบเขตและอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานเพื่อให้มีความสอดคล้องกับลักษณะสภาพของปัญหา เช่นเดียวกับปัญหาอื่น ๆ และโดยที่ปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดซึ่งประเทศต่าง ๆ ในโลกกำลังเผชิญอยู่นี้ อาจแบ่งแยกให้เห็นความแตกต่างออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มประเทศที่เผชิญกับปัญหาการผลิตยาเสพติด เช่น ประเทศไทย อินเดีย พม่า ตรุกี เป็นต้น
- กลุ่มประเทศที่เผชิญกับปัญหาการเสพยาเสพติด และการค้ายาเสพติด เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา อังกฤษ ญี่ปุ่น เป็นต้น
- กลุ่มประเทศที่เผชิญกับปัญหาทั้งด้านการผลิตยาเสพติด การเสพยาเสพติด และการค้ายาเสพติด เช่น ประเทศไทย และประเทศในทวีปอาฟริกา เป็นต้น

ดังนั้น วิธีการแก้ปัญหายาเสพติดของแต่ละประเทศจึงอาจจะแตกต่างกันไปตามลักษณะสภาพปัญหา เช่น ประเทศเป็นแหล่งผลิตยาเสพติด ก็ต้องใช้มาตรการที่เหมาะสมเพื่อให้มีการขจัดแหล่งผลิตให้ลดน้อยลงและหมดสิ้นไป ส่วนประเทศที่มีปัญหาการเสพยาเสพติด ก็ต้องใช้มาตรการในทางป้องกันและแก้ไขด้านสุขภาพของผู้เสพยาเสพติดไปพร้อม ๆ กัน สำหรับประเทศที่มีปัญหาทั้งการผลิตและการเสพยา ก็ต้องใช้มาตรการผสมผสานกันไป

อย่างไรก็ดี การแก้ไขปัญหาเสพติดจะให้ ได้ผลดีนั้น จะต้องมีการร่วมมือประสานกันระหว่างประเทศต่าง ๆ มีการรวบรวมข้อมูลแลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกัน โดยใกล้ชิด และที่สำคัญที่สุดควรกำหนดให้มีมาตรการทางกฎหมายภายในของแต่ละประเทศไว้ในลักษณะที่สอดคล้องกัน ทั้งนี้ เพราะมาตรการทางกฎหมายนั้นจะเป็นเครื่องกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการที่จะใช้สำหรับแก้ไขปัญหายาเสพติดให้บรรลุผลในที่สุด

1. แนวความคิดในการใช้มาตรการริบทรัพย์สินกับปัญหายาเสพติด

จากการประชุมผู้เชี่ยวชาญด้านยาเสพติดของอาเซียน ครั้งที่ 4 (Meeting of ASEAN Drug Experts) ระหว่างวันที่ 26 - 30 พ.ย. 2522 ณ ประเทศมาเลเซีย ได้มีข้อเสนอแนะให้ประเทศสมาชิกอาเซียนควรศึกษาถึงความจำเป็นในการใช้กฎหมายว่าด้วยการยึดทรัพย์สินของผู้กระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เพื่อเป็นการควบคุมอุปทาน (Supply) และการลักลอบค้ายาเสพติดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการประชุม ครั้งที่ 8 ระหว่างวันที่ 2 - 4 เม.ย. 2524 ณ ประเทศอินโดนีเซีย ได้มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกฎหมาย โดยเรียกร้องให้ประเทศสมาชิกดำเนินการใช้มีกฎหมายกำหนดมาตรการริบทรัพย์สินของจำเลยในคดียาเสพติด ซึ่งมาตรการทางกฎหมายดังกล่าวนี้มีใช้อยู่แล้วในประเทศสิงคโปร์

นอกจากนี้ การประชุมสมัชชาใหญ่องค์การรัฐสภาอาเซียน ครั้งที่ 5 ระหว่างวันที่ 5 - 9 เม.ย. 2526 ณ ประเทศฟิลิปปินส์ ที่ประชุมมีมติให้ประเทศสมาชิกอาเซียนออกกฎหมายที่เหมือนกันในการลงโทษและปราบปรามผู้กระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติด โดยให้มีกฎหมายยึดทรัพย์สินของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการค้ายาเสพติด ทั้งนี้ โดยให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญของประเทศนั้น ๆ และการประชุม ครั้งที่ 6 ณ ประเทศสิงคโปร์ ที่ประชุมก็ยืนยันวัตถุประสงค์ของสมาชิกรัฐสภาขององค์การรัฐสภาอาเซียนให้จัดให้มีระบบกฎหมายที่คล้ายคลึงกัน เพื่อความมีประสิทธิภาพในการควบคุมปัญหายาเสพติดในประเทศของตน

การประชุมหัวหน้าหน่วยงานปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติในภูมิภาคตะวันออกไกล ครั้งที่ 7 ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย ระหว่างวันที่ 1 - 5 ธ.ค. 2523 ครั้งที่ 8 ณ กรุงเวสต์ลิงตัน ประเทศนิวซีแลนด์ ระหว่างวันที่ 19 - 23 ต.ค. 2524 และครั้งที่ 9 ณ กรุงมนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ ระหว่างวันที่ 22 - 26 พ.ย. 2525 ที่ประชุมมีข้อเสนอแนะให้มีกฎหมายอายัดทรัพย์สินที่ได้มา อย่างผิดกฎหมาย (sequestration of illegally acquired assets) โดยไม่จำกัดว่าทรัพย์สินนั้นจะเกี่ยวข้องกับการลักลอบค้ายาเสพติดหรือไม่ และให้มีการพิสูจน์ว่าบุคคลนั้นได้ทรัพย์สินมาโดยถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ เมื่อมีเหตุอันควรสงสัยว่าทรัพย์สินนั้นได้มาอย่างผิดกฎหมาย

การประชุมคณะกรรมการยาเสพติดแห่งสหประชาชาติ สมัยที่ 30 (The thirtieth Session of the Commission on Narcotic Drugs) ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ระหว่างวันที่ 7 - 16 ก.พ. 2526 ภายใต้มติเรื่อง Forfeiture of the proceeds of drug crimes ที่ประชุมมีมติให้ประเทศต่าง ๆ ตลอดจนองค์การระดับภูมิภาคระหว่างประเทศ ใช้ความพยายามหาวิถีทางเพื่อให้มีการยึดทรัพย์สินที่ได้มาจากการค้ายาเสพติด

การประชุมผู้เชี่ยวชาญว่าด้วยการยึดทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด (Expert Group Meeting on the Forfeiture of The Proceeds of Drug Crimes) ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ระหว่างวันที่ 24 - 28 ต.ค. 2526 ที่ประชุมได้เสนอแนะให้รัฐบาลของประเทศภาคีควรที่จะปรับ (harmonize) กฎหมายของตนที่เกี่ยวข้องกับการยึดทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้เป็นไปในแนวเดียวกับกฎหมายของประเทศอื่น ๆ ซึ่งพิสูจน์แล้วว่าใช้ได้ผลดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยกฎหมายของประเทศควรกำหนดไว้ว่า ผลประโยชน์หรือทรัพย์สินของบุคคลผู้เป็นเจ้าของหรือแจกจ่ายออกไป (disposition) ซึ่งได้มาจากการลักลอบค้ายาเสพติดจะถูกยึดโดยรัฐ ณ ที่ซึ่งทรัพย์สินนั้นอยู่ และทรัพย์สินที่ได้มาจากการลักลอบค้ายาเสพติดนั้นหมายรวมถึงทรัพย์สินที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ ทั้งที่เป็นสิ่งหาริมทรัพย์ และอสังหาริมทรัพย์ทุกประเภท

จากบทความของสำนักข่าวสารอเมริกัน รายงานว่าประเทศสหรัฐอเมริกาประสบความสำเร็จอย่างกว้างขวางในการต่อต้านและปราบปรามยาเสพติด โดยใช้มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดให้ตกมาเป็นของสหรัฐ แล้วนำเอาทรัพย์สินที่ริบนั้นมาใช้เป็นกองทุนสำหรับการต่อต้านและปราบปรามยาเสพติดต่อไป ซึ่งกองทุนนี้มีจำนวนมากเพียงพอที่จะเลี้ยงโครงการต่อต้านและปราบปรามยาเสพติดของสหรัฐอเมริกาได้^๑

สาเหตุที่ประเทศต่าง ๆ พยายามเรียกร้องและผลักดันให้ทุก ๆ ประเทศร่วมมือกันจัดให้มีมาตรการทางกฎหมายริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดอย่างเด็ดขาดและกว้างขวางเหมือน ๆ กันนั้น ก็เนื่องจากว่าเพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดช่องว่างทางกฎหมายขึ้นในประเทศใดประเทศหนึ่ง เพราะถ้ามาตรการทางกฎหมายของแต่ละประเทศยังมีความหลวมล่าช้ากันอยู่ ก็จะเป็นช่องทางให้ผู้กระทำความผิดดำเนินการโอนถ่ายเงินหรือทรัพย์สินของตนไปยังประเทศที่มีมาตรการทางกฎหมายไม่เข้มงวด เพื่อให้ตนรอดพ้นจากการถูกริบในประเทศที่มีมาตรการทางกฎหมายเข้มงวดมากกว่า อันจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การป้องกันและปราบปรามความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดของหลายประเทศพลอยไม่สัมฤทธิ์ผลไปด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ พอล มาลามุด, ข้อมูลประกอบข่าว สำนักข่าวสารอเมริกัน วันศุกร์ที่ 31 ม.ค. 2529

โดยที่ประเทศไทยเป็นประเทศในกลุ่มอาเซียนมีปัญหายาเสพติดทั้งในด้านการผลิต และด้านการเสพ ปัจจุบันยังไม่มีมาตรการทางกฎหมายเป็นพิเศษให้บริษัทยาสูบของผู้กระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติดไว้โดยเฉพาะ ดังนั้น จึงควรจะได้ศึกษาถึงเรื่องกฎหมายบริษัทยาสูบของต่างประเทศ เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย และกฎหมายบริษัทยาสูบในคดียาเสพติดของต่างประเทศว่ามีมาตรการอย่างไรบ้าง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางพัฒนากฎหมายของประเทศไทยให้ดีขึ้น และสอดคล้องตามข้อเรียกร้องของที่ประชุมนานาชาติดังกล่าวข้างต้นต่อไป.

2. มาตรการทางกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา

2.1 มาตรการทางกฎหมายและคำพิพากษาของศาล

นับตั้งแต่เริ่มศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา สหรัฐอเมริกาต้องเผชิญกับการแพร่ระบาดของปัญหายาเสพติดประเภทต่าง ๆ มากขึ้นเป็นลำดับมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการค้าและการเสพยาเสพติดที่พบมากที่สุดได้แก่ กัญชา ฝิ่น มอร์ฟีน และเฮโรอีน ด้วยเหตุนี้เองสหรัฐอเมริกา จึงได้พยายามใช้มาตรการต่าง ๆ ที่จะป้องกันและปราบปราม มาตรการทางกฎหมายจัดว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1903 (พ.ศ. 2446) จนถึง ปี ค.ศ. 1984 (พ.ศ. 2527) สหรัฐอเมริกามีกฎหมายสำคัญที่เกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด และมีคำพิพากษาของศาลสูงได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้เท่าที่สำคัญสามารถค้นคว้า และรวบรวมได้ ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สหรัฐอเมริก^๒ (1) คณะกรรมการเฉพาะกิจเกี่ยวกับการใช้ยาเสพติด สมาคมเภสัชกรรม (1903) ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

- (ก) ให้ใช้มาตรการลงโทษอย่างรุนแรงต่อการจำหน่ายยาที่ผิดกฎหมาย
- (ข) รัฐจะต้องมีมาตรการบังคับใช้กฎหมายอย่างแน่นอนและรุนแรงยิ่งขึ้น
- (ค) ต้องขจัดฝิ่นให้หมดสิ้นไปจากสังคม
- (ง) จะอนุญาตให้ใช้เฮโรอีนชนิดอ่อน ๆ ได้เฉพาะในทางการแพทย์เท่านั้น

(2) รัฐบัญญัติอาหารและยา (1906)^๓ มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับยาเสพติดไว้ว่า ภาชนะที่ใช้บรรจุยาที่จำหน่ายในท้องตลาด จะต้องมีสลากระบุจำนวนของตัวยาที่เป็นสารเสพติดไว้ด้วยเสมอ

^๒ ข้อความภาษาอังกฤษมี ดังนี้

"American Pharmaceutical Association ad hoc Committee on Acquirement of the drug Habit (1903)

The committee recommended :

1. Severe penalties for illegal drug sale.
2. Strong state enforcement of laws.
3. Eliminate all opium importation.
4. Unreliable heroin prescriptions be issued only by a physician."

^๓ ข้อความภาษาอังกฤษมี ดังนี้

"Pure Food and Drug Act, (1906)

There was one noteworthy provision in this act:

1. Patent medicines traded in interstate commerce must provide labeling of any narcotic content."

(3) รัฐบัญญัติ แฮร์ริสัน (1914)^๔ มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับยาเสพติดไว้ ดังนี้

(ก) การที่แพทย์จะจ่ายยาให้กับผู้ติดยาเสพติด (addicts) จะต้องมิบันทึกการจ่ายยาไว้

(ข) จะต้องติดอากรแสตมป์ให้ตรงกับปริมาณของตัวยาเสพติด การฝ่าฝืนเรื่องนี้จะต้องถูกลงโทษอย่างรุนแรง

(ค) การผลิต จำหน่าย หรือขนส่ง ยาเสพติด จะต้องมีการจดทะเบียนกับพนักงานเจ้าหน้าที่

(4) ในคดี Webb et al, V. United States (1919) ศาลฎีกาสหรัฐอเมริกาได้พิพากษาว่า กฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดไม่ใช้กับสถานบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด (Outlawed addiction maintenance)

(5) ในคดี Beheman V. United State (1922) ศาลฎีกาสหรัฐอเมริกาได้พิพากษาว่าการจ่ายยาเสพติดให้กับผู้ติดยาเสพติดของแพทย์ ถือว่าไม่ผิดกฎหมาย (Outlawed any Prescription of narcotics for addicts)

^๔ ข้อความภาษาอังกฤษมี ดังนี้

"Harrison Act (1914)

This act had several significant provisions:

1. Records have to be kept of drugs received by addicts from registered physicians.
2. Revenue stamps required on packages containing more than the permitted amount of opiates and records of transactions involving retail sales of them; severe penalties for violation of these provisions.
3. Registration with Internal Revenue Collector of agents involved in opiate manufacture, sale, or transportation."

(6) รัฐบัญญัติการนำเข้าและส่งออกซึ่งยาเสพติด (1922) (Narcotic Drug Import and Export Act, 1922) บัญญัติให้ลงโทษผู้กระทำความผิดปรับไม่เกิน 5,000 ดอลลาร์ และจำคุกไม่เกิน 10 ปี

(7) รัฐบัญญัติควบคุมยาเสพติด (1956) (Narcotic Drug Control Act, 1956) บัญญัติบทลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดไว้ ดังนี้

ฐานความผิด	โทษจำคุก
ครอบครอง (ครั้งแรก)	2 - 10 ปี
ครอบครอง (ครั้งที่สอง)	5 - 10 ปี
ครอบครอง (ครั้งที่สาม)	10 - 40 ปี
จำหน่าย (ครั้งที่สาม)	5 - 10 ปี
จำหน่าย (ครั้งที่สอง)	10 - 40 ปี

หรือประหารชีวิต
กรณีให้ผู้จำหน่ายมีอายุเกินกว่า 18 ปี
และจำหน่ายให้แก่ผู้ที่มีอายุอ่อนกว่า

(8) รัฐบัญญัติป้องกันและควบคุมการใช้จ่ายยาในทางที่ผิด (1970) (Comprehensive Drug Abuse Prevention and Control Act, 1970) เป็นกฎหมายที่ใช้บังคับเกี่ยวกับยาเสพติดของรัฐบาลสหรัฐ และให้อำนาจแก่องค์การ B.N.D.D. ในการบังคับใช้กฎหมายนี้ด้วย (Bureau of Narcotics and Dangerous Drugs)

(9) รัฐบัญญัติควบคุมอาชญากรรม (1984) (Comprehensive Crime Control Act, 1984) บัญญัติให้อำนาจเจ้าพนักงานทำการยึดทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดได้มากถึง 100,000 เหรียญสหรัฐโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการยุติธรรมทางศาลก่อน

(10) กฎหมายเกี่ยวกับการปราบปรามองค์การรีตโตและสินบน (Racketeer Influenced and Corrupt Organization, (RICO) และการดำเนินธุรกิจต่อเนื่องที่ผิดกฎหมายอาญา (Continuing Criminal Enterprise, (CCE)

(11) กฎหมายควบคุมการใช้จ่ายยาในทางที่ผิด (Comprehensive Drug Abuse Prevention and Control Act, 1970)

2.2 การริบทรัพย์สินของผู้กระทำผิด

มาตรการที่สำคัญของสหรัฐอเมริกาซึ่งกล่าวได้ว่าทำให้บังเกิดผลต่อการป้องกันและปราบปรามปัญหายาเสพติด ได้แก่การใช้มาตรการทางกฎหมายริบทรัพย์สินของผู้กระทำผิดให้ตกเป็นของรัฐ ดังที่ มร.แบรด เคทส์ ผู้อำนวยการสำนักงานยึดทรัพย์สินของกระทรวงยุติธรรมสหรัฐอเมริกา กล่าวว่า "กฎหมายนี้ทำให้ผู้ค้ายาเสพติดต้องเสียเวลามากในการวิตกกังวลว่าจะป้องกันทรัพย์สินของตนไว้ได้อย่างไรมากพอ ๆ กับเวลาที่จะใช้ในการติดต่อซื้อขายยาเสพติด มันทำให้ชีวิตของพวกเขายุ่งยากมากขึ้น เพราะเท่ากับเป็นการโจมตีที่กระเป๋าสตางค์โดยตรง"^๕ และกองทุนที่ได้จากการริบทรัพย์สินของผู้กระทำผิด จะนำไปใช้ในโครงการปราบปรามต่อต้านยาเสพติดของสหรัฐอเมริกา มีจำนวนมากเพียงพอที่จะสามารถเลี้ยงตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งงบประมาณของสหรัฐ^๖

กฎหมายที่เกี่ยวกับการริบทรัพย์สินในคดียาเสพติดของสหรัฐอเมริกานั้นที่สำคัญมีอยู่ 2 ฉบับ ได้แก่

(ก) กฎหมายเกี่ยวกับการปราบปรามองค์การรีดไถและติดสินบน (Racketeer Influenced and Corrupt Organization - RICO) และการดำเนินธุรกิจที่ผิดกฎหมายอาญา (Continuing Criminal Enterprise - CCE)

(ข) กฎหมายควบคุมการใช้ยาในทางที่ผิด (Comprehensive Drug Abuse Prevention and Control Act, 1970)

สหรัฐอเมริกาใช้กฎหมายทั้ง 2 ฉบับนี้^๗ เป็นเครื่องมือสำคัญในการปราบปรามการค้ายาเสพติด โดยมีมาตรการลงโทษจำคุก และริบทรัพย์สินของผู้กระทำผิด ซึ่งมีหลักเกณฑ์ว่าจำเลยจะต้องถูกศาลพิพากษาว่าได้กระทำความผิดและทรัพย์สินที่จะถูกริบนั้นต้องเป็นทรัพย์สินของจำเลย

^๕ เอกสารสำนักข่าวสารออเมริกัน วันที่ 30 มกราคม 2529, หน้า 1.

^๖ เอกสารสำนักข่าวสารออเมริกัน วันที่ 31 มกราคม 2529, หน้า 4.

^๗ สุรพล ไตรเวทย์, "มาตรการกฎหมายริบทรัพย์สินของสหรัฐอเมริกา" วารสารสำนักงาน ป.ป.ส. ปีที่ 4 ฉบับที่ (2 ก.ย.30 - ก.พ.31), หน้า 2.

เดิมที่เดี่ยวกฎหมายริบทรัพย์สินของสหรัฐอเมริกาครั้งก่อนนี้ ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นฝ่ายบริหารทำการริบทรัพย์สิน ได้มีมูลค่าไม่เกินกว่า 10,000 เหรียญสหรัฐ ถ้าหากว่าทรัพย์สินนั้นมีมูลค่าเกินกว่า 10,000 เหรียญสหรัฐ ก็จะต้องดำเนินการโดยอาศัยกระบวนการยุติธรรมตามปกติเสียก่อน ซึ่งนับว่าเป็นข้อจำกัดประการสำคัญที่ทำให้เกิดความไม่สะดวกรวดเร็วต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร และไม่เป็นที่พอใจต่อการปราบปรามปัญหา ยาเสพติดซึ่งแพร่ระบาดอยู่ในสหรัฐอเมริกาเพิ่มขึ้นตลอดเวลา

ต่อมาในปี ค.ศ. 1984 สหรัฐอเมริกาจึงได้พัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินเสียใหม่ ได้แก่ Comprehensive Crime Control Act, 1984 โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจการยึดทรัพย์สินของฝ่ายบริหารนั้น ได้กำหนดให้เจ้าพนักงานมีอำนาจยึดทรัพย์สินโดยกระบวนการทางบริหารได้มีมูลค่าถึง 100,000 เหรียญสหรัฐ ผลของกฎหมายฉบับใหม่นี้ ทำให้ทรัพย์สินที่มีมูลค่ามากมายสามารถถูกจับกุมและยึดได้โดยบุคคลที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินไม่จำเป็นต้องถูกตัดสินว่ามีความผิดเสียก่อน ถ้ามีเหตุเพียงพอที่จะเชื่อได้ว่า ทรัพย์สินนั้นถูกใช้เพื่อกระทำการที่ผิดกฎหมาย หรือซื้อมาด้วยเงินที่ได้จากการค้ายาเสพติด ถ้าผู้ต้องสงสัยไม่ออกมาพิสูจน์ว่าทรัพย์สินที่ถูกจับและถูกยึดไว้ นั้น เป็นของเขาและใช้เพื่อวัตถุประสงค์ที่บริสุทธิ์แล้วก็จะตกเป็นสมบัติของรัฐบาลสหรัฐ และจะถูกนำออกขายทอดตลาด เพื่อนำเงินที่ได้นั้นมาขยายงานการต่อต้านยาเสพติดให้กว้างขวางยิ่งขึ้นไปอีก

กฎหมายฉบับที่แก้ไขใหม่นี้ บัญญัติเพิ่มอำนาจของเจ้าพนักงานซึ่งเป็นฝ่ายบริหารให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยสรุปได้ ดังนี้

- (1) เจ้าพนักงานสามารถยึดทรัพย์สินที่มีมูลค่าไม่เกิน 100,000 เหรียญสหรัฐ โดยไม่ต้องขอความเห็นชอบจากศาล ส่วนยานพาหนะนั้นสามารถยึดไว้โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะมีมูลค่าเท่าใด
- (2) บุคคลผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินที่จะถูกยึดตามข้อ (1) ไม่จำเป็นต้องถูกตัดสินว่ามีความผิดเสียก่อน แต่ถ้าจะริบทรัพย์สินจะต้องปรากฏว่าจำเลยนั้นถูกศาลพิพากษาว่ามีความผิดเสียก่อน
- (3) หน้าที่การพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของทรัพย์สินที่ถูกยึดนั้น เป็นของผู้ต้องสงสัย
- (4) ทรัพย์สินที่ยึดนั้นจะถูกนำออกขายทอดตลาดแล้วเอาเงินที่ได้นั้นมาใช้ในกิจการงานต่อต้านยาเสพติดให้กว้างขวางยิ่งขึ้นต่อไปอีก
- (5) ทรัพย์สินมูลค่าเกินกว่า 100,000 เหรียญสหรัฐ เจ้าพนักงานจะยึดได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาลก่อน
- (6) ให้อำนาจเจ้าพนักงานนำทรัพย์สินที่ยึดนั้นมาใช้งานได้ทันทีด้วย
- (7) กรณีการริบทรัพย์สินโดยศาล ทรัพย์สินนั้นจะต้องอยู่ในเขตอำนาจของศาลของสหรัฐ ในขณะที่มีการกระทำผิด แม้จะปรากฏว่าได้มีการโอนทรัพย์สินนั้น ไปยังบุคคลอื่นก่อนที่ศาลจะพิพากษาแล้วก็ตาม

(8) ลักษณะของทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้นั้น ครอบคลุมถึงสังหาริมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ รวมทั้งสิทธิในทรัพย์สินทุกประเภท^๘

2.3 มาตรการพิเศษที่สำคัญในการริบทรัพย์สิน

ข้อพิจารณาหรือหลักเกณฑ์ เรื่องการริบทรัพย์สินของผู้กระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติดของสหรัฐอเมริกา มีมาตรการพิเศษที่เป็นหลักสำคัญ ๆ ซึ่งศาลวินิจฉัยไว้ในคดีต่าง ๆ หลายคดี และมีบัญญัติไว้ในกฎหมายควบคุมอาชญากรรม (1984) ซึ่งสรุปสาระสำคัญเป็นข้อ ๆ ได้ ดังนี้

2.3.1 หลักเรื่องความสัมพันธ์ย้อนหลัง (Relation Back Doctrine) มี

บัญญัติไว้ในกฎหมายควบคุมอาชญากรรม (1984) (Comprehensive Crime Control Act, 1984) ซึ่งนำไปใช้บังคับกับเรื่องการริบทรัพย์สินในคดียาเสพติดด้วย หลักนี้มีสาระสำคัญว่าให้พิจารณาย้อนหลังไปถึงสิทธิทั้งปวง (all right) กรรมสิทธิ (title) และผลประโยชน์ในทรัพย์สิน (interest) ที่จะริบตกเป็นของสหรัฐนั้น จะต้องอยู่ในเขตอำนาจของรัฐบาลสหรัฐในขณะที่มีการกระทำผิดเกิดขึ้น^๙ หลักข้อนี้รัฐสภาสหรัฐได้มีบันทึกให้เหตุผลไว้ว่า "หากไม่บัญญัติไว้เช่นนี้จำเลยก็อาจจะพยายามหลีกเลี่ยงการถูกริบทรัพย์สินได้โดยการโอนทรัพย์สินนั้นไปให้แก่บุคคลอื่นก่อนที่จะมีคำพิพากษาของศาล"^{๑๐}

^๘ ข้อความภาษาอังกฤษมีว่า "all types of real property including those things that are growing on, affixed to, and found in land and all types of tangible and intangible personal property (including rights, privileges, interests, claims, and securities"

^๙ United States V. McManigal, (1983).; United States V. Stoweel, (1890).; United States V. Ginsburg, (1985).; United States V. Conner, (1985).

^{๑๐} The Senate Report goes on to explain that application of the relation back doctrine must be tempered by a recognition of the right of innocent third parties.

ผลบังคับของกฎหมายในเรื่องนี้ครอบคลุมไปทั่วสหรัฐอเมริกา โดยผู้กระทำผิดไม่อาจอ้างกฎหมายของมลรัฐหรืออำนาจใด ๆ ที่แตกต่างออกไปมาคุ้มครองได้เลย

2.3.2 **ประเภทของทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้** (Types of Forfeitable Property) มาตรา 18 U.S.C. Sec. 1963 (b) และมาตรา 21 U.S.C. Sec. 853 (b) ได้รับความหมายของทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้ไว้โดยครอบคลุมถึง อสังหาริมทรัพย์ทุกชนิด รวมตลอดถึงทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับที่ดินด้วย สิ่งทงาริมทรัพย์ทุกชนิดที่จับต้องได้และไม่อาจจับต้องได้ เช่น สิทธิ เอกสิทธิ์ ผลประโยชน์ สิทธิเรียกร้อง และสิทธิที่มีอยู่ในเอกสารสิทธิ์ต่าง ๆ

ทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ใด ๆ ที่ได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือมีไว้โดยฝ่าฝืนกฎหมาย RICO และศาลสูงของสหรัฐอเมริกาเคยวินิจฉัยไว้ว่า รวมถึงอสังหาริมทรัพย์ สิ่งทงาริมทรัพย์ รายได้ หรือกำไร ที่ได้จากการกระทำผิดก็จะต้องถูกริบ^{๑๑}

ศาลของสหรัฐอเมริกาทั้ง 3 ศาล ได้เคยวินิจฉัยเห็นพ้องต้องกันแล้วว่า เมื่อพิสูจน์ได้ว่ารายได้จำนวนหนึ่งจำนวนใด ที่จำเลยหามาได้จากการกระทำผิด (ฐานเป็นอั้งยี่ - Racketeering activity) จำเลยจะต้องถูกริบเสียทั้งสิ้นเท่ากับจำนวนนั้น โดยไม่ต้องพิจารณาว่ารายได้จำนวนดังกล่าวอยู่ในทรัพย์สินส่วนใดที่เป็นของจำเลยในขณะมีคำพิพากษา^{๑๒} โดยเหตุนี้เองแม้ข้อเท็จจริงจะปรากฏว่า จำเลยได้ใช้จ่ายหรือโอนส่วนที่เป็นรายได้ดังกล่าวไปแล้วก่อนมีคำพิพากษา ก็ไม่เป็นเหตุให้จำเลยรอดพ้นจากการถูกริบทรัพย์สินไปได้เลย เพราะคำพิพากษาที่ให้ริบทรัพย์สินนั้น มีผลให้สามารถบังคับเอาจากทรัพย์สินใด ๆ ที่ยังคงเป็นของจำเลยได้เต็มจำนวน^{๑๓}

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๑๑} Russello V. United States, (1983).

^{๑๒} United States V. Ginsburg, (1985).; United State V. Conner, (1985).

^{๑๓} มาตรา 21 U.S.C. Sec. 881 (a), (6).

มาตรา 18 U.S.C. Sec. 1963 (a) (2) บัญญัติให้ทรัพย์สินที่เป็นผลประโยชน์ต่าง ๆ เอกสารสิทธิ สิทธิเรียกร้องต่าง ๆ สิทธิตามสัญญาซึ่งได้มาจากการดำเนินกิจการตามที่กฎหมาย RICO บัญญัติไว้คำว่า "กิจการ" (enterprise) หมายความว่า บุคคล หุ้่นส่วน บริษัท สมาคม หรือนิติบุคคล รูปแบบต่าง ๆ ตลอดจน สหภาพ หรือกลุ่มของบุคคลที่รวมตัวเข้าด้วยกัน โดยมีได้มีสภาพเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายด้วย^{๑๕} ศาลสูงเคยวินิจฉัยไว้ว่า หมายถึงกิจการที่ถูกกฎหมายและองค์การหรือชบวนการที่ผิดกฎหมายด้วย

ผลประโยชน์ที่ชอบด้วยกฎหมาย (legal enterprise) ที่จำเลยมีอยู่ในกิจการซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นทรัพย์สินที่ผิดกฎหมาย มาตรา 18 U.S.C. Sec. 1963 (a)(2)(A) บัญญัติให้ศาลมีอำนาจรับได้ โดยไม่ต้องพิจารณาว่าทรัพย์สินเหล่านั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ผิดกฎหมายด้วยหรือไม่^{๑๖}

สำหรับผลประโยชน์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (illegal enterprise) ที่จำเลยได้รับมาหรือมีอยู่ นั้นว่าเป็นเรื่องยุ่งยากมากต่อการที่จะบ่งชี้ว่าผลประโยชน์อันใดของจำเลยที่จะรับได้ ดังเช่นศาลสูงของสหรัฐอเมริกาเคยวินิจฉัยไว้ว่า โดยปกติแล้วการที่จะพิจารณาถึงผลประโยชน์อันใดที่รับมาจากกิจการที่ผิดกฎหมายนั้นมีอยู่น้อยมาก เพราะองค์การดังกล่าวแทบจะไม่มีทรัพย์สินที่จะชี้ชัดหรือพิสูจน์ได้อยู่แล้ว และผลประโยชน์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายนี้อาจรวมถึงทรัพย์สินที่จำเลยให้แก่องค์การหรือสนับสนุนการปฏิบัติการเพื่อความสำเร็จขององค์การนั้นด้วย^{๑๗}

^{๑๕} มาตรา 18 U.S.C. Sec. 1961 (4).

^{๑๕} United States v. Turkette, (1981).

^{๑๖} United States v. Cauble, (1983). (Forfeiture of defendant's entire partnership interest); United States v. Hess, (1982) (forfeiture of all ownership rights in association)

^{๑๗} United States v. Zielie, (1984).

ทรัพย์สินบางอย่างที่เป็นต้นกำเนิดของการกระทำความผิดเกี่ยวกับกิจการที่กฎหมาย RICO บัญญัติไว้ ก็อาจถูกริบได้ตาม มาตรา 18 U.S.C. Sec. 1963 (a) (2) (D) โดยไม่ต้องคำนึงว่า จะต้องเป็นทรัพย์สินที่มีอยู่ในกิจการนั้น แม้จะเกี่ยวกับการกระทำความผิดเพียงครั้งเดียว และได้เลิกไปแล้ว ก็อาจถูกริบได้ เช่น การริบสำนักงานของจำเลยในสหพันธ์ หรือการริบบ้านซึ่งใช้เป็นที่พักและนับเงิน สำหรับกิจการที่ผิดกฎหมายนั้น เป็นต้น^{๑๘}

ทรัพย์สินที่เป็นผลกำไรหรือที่ได้งอกเงยขึ้นจากกิจการที่ผิดกฎหมาย RICO กฎหมายควบคุม อาชญากรรม ฉบับที่ 1984 บัญญัติให้ริบได้ตามมาตรา 18 U.S.C. Sec. 1963 (a)(3)^{๑๙} ซึ่งกรณีนี้ ศาลสูงของสหรัฐอเมริกาเคยวินิจฉัยไว้ในทำนองเดียวกันแล้วก่อนหน้าที่จะมีกฎหมายฉบับปี 1984 ใช้บังคับ^{๒๐} แต่เมื่อมีบทบัญญัติของกฎหมายใหม่ออกมาดังกล่าวก็ทำให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้นในประเด็นที่เกี่ยวกับการ ระ การพิสูจน์ เพื่อให้เห็นว่าเงินหรือทรัพย์สินจำนวนไหนที่ได้รับหรืองอกเงยขึ้นจากกิจการที่ผิดกฎหมาย โดย ไม่ต้องพิสูจน์ถึงขั้นให้เห็นว่าจำเลยได้ "กำไร" จำนวนเท่าใดภายหลังจากที่หักค่าใช้จ่ายแล้ว^{๒๑}

^{๑๘} United States V. Thevis, (1979).

^{๑๙} Comprehensive Crime Control Act, 1984.

^{๒๐} Russello V. United States, (1983).

^{๒๑} Senate report on 18 U.S.C. Sec. 1963 (a)(3), United States V. Ginsburg, 1985; United States V. Conner, (1985).

2.3.3 ต้องมีการกระทำผิดและมีผู้ได้รับโทษ (Predicate violation and conviction) ตามมาตรา 18 U.S.C. Sec. 1963 กำหนดไว้ว่าจะริบทรัพย์สินได้จะต้องมีการกระทำผิดและมีผู้ได้รับโทษตามบทบัญญัติของกฎหมาย RICO มาตรา 18 U.S.C. Sec. 1962 ซึ่งกฎหมาย RICO นี้ครอบคลุมถึงการใช้จ่ายเงินที่ได้มาจากการกระทำความผิดกฎหมาย เพื่อไปลงทุนหรือก่อให้เกิดผลประโยชน์ในกิจการค้าระหว่างมลรัฐ (enterprise engaged in interstate commerce) ห้ามการถือเอาผลประโยชน์จากกิจการที่จะกระทำผิดกฎหมาย^{๒๒} เมื่อบุคคลใดถูกลงโทษตามกฎหมาย RICO นี้ จะต้องถูกริบทรัพย์สินอีกด้วย

2.3.4 ทรัพย์สินที่โอนไปยังบุคคลที่สาม (Property transferred to third parties) แม้จำเลยจะได้โอนทรัพย์สินของตนไปให้บุคคลที่สามก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาลงโทษก็ไม่ใช่ผลทำให้ทรัพย์สินของจำเลยนั้นจะรอดพ้นจากการถูกริบในทางอาญาได้ (Criminal forfeiture) ดังได้กล่าวมาแล้วในข้อ 2.3.1 ว่าด้วยเรื่องหลักความสัมพันธ์ย้อนหลัง (Relation Back Doctrine) โดยถือเอาสิทธิในทรัพย์สินในขณะที่มีการกระทำผิดอันเป็นเหตุให้มีการริบทรัพย์สินเป็นหลักสำคัญ เว้นแต่กรณีที่ศาลได้ทำการไต่สวนและพิจารณาแล้วเห็นว่า ผู้รับโอนได้ทรัพย์สินนั้นมาโดยเสียค่าตอบแทน และเป็นการโอนโดยสุจริต โดยไม่รู้ หรือไม่มีเหตุอันควรรู้ว่าทรัพย์สินนั้นอยู่ในสภาพที่อาจถูกริบได้^{๒๓}

แต่อย่างไรก็ตามตีปัญหาว่าเงินหรือค่าตอบแทนที่ให้แก่นายความเป็นค่าว่าคดีให้กับจำเลยที่จะถูกริบทรัพย์สิน ศาลบางแห่งในสหรัฐอเมริกาเห็นว่ารัฐบาลไม่มีสิทธิจะริบได้ เพราะจะเป็นการฝ่าฝืนสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลย ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ (Constitutional right to counsel) และยังเห็นว่า เป็นการขยายอำนาจที่กฎหมายให้ไว้สำหรับริบทรัพย์สินออกไปอย่างเกินขอบเขตอีกด้วย^{๒๔} แต่ถ้าเป็นการโอนกรรมสิทธิไปให้แก่นายความเพื่อเป็นการ "อำพราง" (sham transaction)

^{๒๒} "Racketeering activity is defined in 18 U.S.C. Sec. 1961 (1), (6)

^{๒๓} United States V. Reckmeyer, (1986).

^{๒๔} United States V. Ianniello, (1985).; United States V. Badalamenti, (1985).; United States V. Rogers, (1985).

ก็จะไม่เป็นการขัดขวางอำนาจการริบทรัพย์สินของศาลได้^{๒๕}

แม้ว่าแนวของศาลสูงสหรัฐอเมริกาจะเป็นดังที่กล่าวมานี้ แต่กระทรวงยุติธรรม (Justice Department) ของสหรัฐอเมริกาก็ยังคงยึดถือหลักที่ว่า การริบทรัพย์สินซึ่งโอนไปยังนายความเป็นค่าความนั้นไม่ถือเป็นการขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญของสหรัฐ หรือเจตนารมณ์ของรัฐสภา ตราบใดที่นายผู้รับโอนนั้นมีได้เป็น "ผู้ซื้อ" (purchaser) ที่สุจริต และไม่รู้ข้อเท็จจริงของเรื่องนั้นมาก่อน^{๒๖} ดังนั้น ก่อนที่พนักงานอัยการจะทำการขอให้ริบหรืออายัดทรัพย์สินที่นายได้รับโอนกรรมสิทธิ์มาจากจำเลย เพื่อเป็นการชำระค่าว่าความ จะต้องได้รับอนุมัติจากผู้ช่วยอธิบดีกรมอัยการฝ่ายคดีอาญาเสียก่อน (Assistant Attorney General, Criminal Division) และทำนองเดียวกันการที่พนักงานอัยการตกลงใจว่าจะไม่ขอให้ริบทรัพย์สินดังกล่าวนี้ก็จะต้องได้รับอนุมัติจากผู้ช่วยอธิบดีกรมอัยการก่อนเช่นเดียวกัน^{๒๗} โดยคำขอเช่นนี้จะต้องยื่นต่อผู้อำนวยการกองริบทรัพย์สิน (Director of the Asset Forfeiture Office) ในกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. เพื่อเสนอต่อผู้ช่วยอธิบดีกรมอัยการพิจารณาต่อไป

2.3.5 เกณฑ์การตัดสินใจริบทรัพย์สิน (Decision to Proceed) จะต้องพิจารณาถึงราคาและการจัดการดูแลทรัพย์สินนั้นต่อไปด้วยว่าจะมีความสมควรหรือยุ่งยากต่อการเก็บรักษาเพียงใดหรือไม่ พนักงานอัยการจะต้องปรึกษารื้อกับผู้อำนวยการกองริบทรัพย์สินในกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. เสียก่อนแล้วจึงจะดำเนินการ ถ้าเห็นว่าไม่คุ้มกันก็อาจจะพิจารณาดำเนินการอย่างอื่นแทน เช่น การร้องขอให้เพิ่มค่าปรับแทนการริบทรัพย์สิน เป็นต้น

^{๒๕} United States V. Badalamenti, (1985).; United States V. Rogers, (1985).

^{๒๖} U.S. Attorneys' Manual, sections 9 - 111.000 through 9 - 111.700.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, sections 9 - 111.300.

2.3.6 การอายัดและยึดทรัพย์สินที่ขอให้ศาลริบ (Restraining Order)

กฎหมายควบคุมอาชญากรรมปี 1984 บัญญัติให้ศาลมีอำนาจอายัดทรัพย์สินที่จะริบได้โดยไม่ต้องทำการไต่สวนคำร้องก่อนหรือหลังจากการออกคำสั่งแล้ว ทั้งนี้รัฐสภาของสหรัฐอเมริกาได้แนวคิดมาจากคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ (Ninth Circuit Court of Appeals) คดี United States V. Crozier. ซึ่งพิพากษาไว้ว่า "การที่ศาลชั้นต้นไม่ทำการไต่สวนภายหลังจากที่ได้ออกคำสั่งอายัดทรัพย์สิน ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 65 (The Federal Rules of Civil Procedure) นั้น เป็นการไม่ชอบ ทั้งนี้ เพราะศาลเห็นว่าโจทก์ควรจะต้องแสดงให้เห็นได้โดยชัดแจ้งว่า จำเลยได้กระทำความผิด และทรัพย์สินนั้นควรจะต้องถูกริบ"

บทบัญญัติใหม่ของกฎหมายควบคุมอาชญากรรมปี 1984 นี้ ทำให้เห็นชัดเจนว่าศาลไม่จำเป็นต้องทำการไต่สวนคำร้องตั้งที่ศาลอุทธรณ์ได้พิพากษาไว้ในคดี Crozier ดังกล่าวโดยรัฐสภาของสหรัฐอเมริกาได้ให้เหตุผลของเรื่องนี้ไว้ว่า "คำร้องขอให้ริบทรัพย์สินนั้นยอมเป็นการเพียงพอต่อการที่ศาลจะออกคำสั่งอายัดได้แล้ว และศาลยอมจะใช้ดุลพินิจเอาจากคำร้องนั้นได้ นอกจากนี้ศาลก็ยังอาจจะใช้ดุลพินิจได้อีกเมื่อออกคำสั่งไปแล้วและปรากฏในภายหลังว่าคำสั่งนั้นยังคลาดเคลื่อนอยู่ รัฐสภาจึงเห็นว่าควรให้เป็นดุลพินิจของศาลแทนที่จะบัญญัติกฎหมายออกมาบังคับไว้"

ส่วนการยึดทรัพย์สินที่จะริบนั้น กฎหมาย RICO ไม่ได้บัญญัติถึงคดีในกฎหมาย Comprehensive Drug Abuse Prevention and Control Act, 1970 ซึ่งเพิ่มเติมโดยกฎหมายควบคุมอาชญากรรม ปี 1984 รัฐสภาให้เหตุผลไว้ว่า

"ลักษณะของทรัพย์สินที่จะต้องริบในกรณีการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้น มักจะเป็นชนิดที่ยักย้าย ซุกซ่อน หรือเสี้ยได้ง่าย ดังนั้น การอายัดทรัพย์สินเหล่านี้ไว้ จึงไม่พอที่จะเป็นหลักประกันได้ว่าทรัพย์สินนั้นยังคงมีอยู่เมื่อศาลมีคำพิพากษาลงโทษ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่รัฐจะต้องยึดทรัพย์สินนั้นไว้ หรือครอบครองไว้ หรือนำมาไว้ในความครอบครองของรัฐ"

การขอให้ศาลออกหมายยึดทรัพย์สินดังกล่าว อัยการจะต้องระบุสาเหตุที่จะทำให้เชื่อได้ว่าทรัพย์สินดังกล่าวจะต้องถูกริบเมื่อจำเลยถูกพิพากษาลงโทษ เหตุแห่งความจำเป็นที่จะต้องยึดเพราะการอายัดยังไม่เพียงพอที่จะป้องกันไม่ให้ทรัพย์สินนั้นถูกจำหน่ายจ่ายโอน หรือยักย้ายซ่อนเร้น ไปเสียได้

2.3.7 ภาระการพิสูจน์ (Burden of proof)

โดยปกติแล้วโจทก์มีหน้าที่ต้องนำสืบและพิสูจน์ให้เห็นว่าจำเลยกระทำความผิดกฎหมาย RICO และ Comprehensive Drug Abuse Prevention and Control Act, 1970 ก็มีหลักทำนองเดียวกัน กล่าวคือภาระในการนำสืบและพิสูจน์ในการฟ้องเพื่อริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเป็นหน้าที่ของโจทก์ ต่อมารัฐสภาของสหรัฐอเมริกาได้เห็นถึงความยากลำบากของการที่จะเสาะแสวงหาพยานหลักฐานชั้นหนึ่ง เพื่อมาพิสูจน์แสดงให้เห็นว่าทรัพย์สินที่จะต้องถูกริบนั้นเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด จึงได้บัญญัติ อนุมาตรา (d) ของมาตรา 21 U.S.C. Sec. 853 เพิ่มเติมขึ้นมา โดยให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าทรัพย์สินนั้นเป็นรายได้ที่ออกเงยขึ้นมาเนื่องมาจากการค้ายาเสพติด (ข้อสันนิษฐานเช่นนี้ไม่มีอยู่ในกฎหมาย RICO)

เพื่อที่จะให้ได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานของกฎหมายที่แก้ไขใหม่ตาม มาตรา 21 U.S.C. Sec. 853 (d) นี้ โจทก์หรือรัฐจะต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ให้เห็นได้ ความ 2 ประการ คือ^{๒๘}

ประการแรก ต้องพิสูจน์ให้เห็นได้ว่าจำเลยได้ทรัพย์สินนั้นมาในระหว่างที่ จำเลยกระทำความผิด หรือภายในระยะเวลาอันสั้นภายหลังจากห้วงเวลาที่จำเลยได้กระทำความผิดนั้น

ประการสอง มีเหตุอันน่าเชื่อได้ว่า จำเลยไม่มีปัจจัยอย่างอื่นที่จะทำให้ จำเลยได้ทรัพย์สินนั้นมานอกเหนือไปจากการกระทำความผิดนั้น

^{๒๘} ข้อความภาษาอังกฤษมี ดังนี้

"To take advantage of the presumption or permissive inference created in 21 U.S.C. Sec. 853 (d), the government must establish two specific elements by a preponderance of the evidence.

- First, it must prove that the defendant acquired the property at issue during, or within a reasonably related time after, the period during which he committed the offense for which he was convicted.

- Second, it must establish that there was no likely source for the property other than the underlying violation."

อย่างไรก็ตามมีบันทึกรายงานของรัฐสภาสหรัฐอเมริกา^{๒๙} กล่าวไว้ว่า แม้โจทก์หรือรัฐจะนำสืบข้อเท็จจริงได้ครบทั้ง 2 ประการดังกล่าวโดยครบถ้วนแล้วก็ตาม ข้อสันนิษฐานของกฎหมายมาตรา 21 U.S.C. Sec. 853 (d) นี้ก็ไม่ใช่ข้อสันนิษฐานเด็ดขาด จำเลยมีโอกาสสืบพยานหลักฐาน เพื่อหักล้างได้ หรือศาลอาจใช้ดุลพินิจเป็นอย่างอื่นได้ถ้าเห็นว่าการรับฟังตามข้อสันนิษฐานนั้น จะไม่เป็นประโยชน์ต่อรูปคดี^{๓๐}

3. มาตรการทางกฎหมายของประเทศสิงคโปร์

ประเทศสิงคโปร์ต้องเผชิญกับปัญหายาเสพติดในด้านการค้าและการเสกทำนองเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกา พลเมืองของสิงคโปร์มีผู้ติดยาเสพติดอยู่จำนวนไม่น้อย สำหรับการค้ายาเสพติดจะเป็นในลักษณะส่งผ่านประเทศสิงคโปร์เพื่อจะนำไปยังประเทศอื่นต่อไป

ในปี ค.ศ. 1973 (พ.ศ. 2516) สิงคโปร์ได้ออกกฎหมายมาใช้บังคับเกี่ยวกับยาเสพติดคือ The Misuse of Drugs Act, 1973 กฎหมายฉบับนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน มี 36 มาตรา แบ่งยาเสพติดออกเป็น 3 ระดับคือ Class A, Class B และ Class C มีบัญชีแนบท้าย 2 บัญชี คือ บัญชีที่หนึ่งเกี่ยวกับการแบ่งชั้นของยาเสพติด และบัญชีที่สองเกี่ยวกับการกำหนดโทษ^{๓๑}

^{๒๙} The Report notes that the presumption is framed as permissive instead of mandatory in order to meet constitutional requirements.

^{๓๐} United States v. Fifty Three Thousand Three Hundred Twenty Dollars in United States Currency and Forty Dollars in Canadian Currency, 1982.

^{๓๑} The Statutes of the Republic of Singapore, The Misuse of Drugs Act, No. 5 of 1973 (Singapore : Tan cheong Hui, Acting Government Printer, 1986)

ต่อมาในปี ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2518) ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายฉบับปี ค.ศ. 1973 สาระสำคัญของ การแก้ไขได้แก่ เพิ่มบทลงโทษให้รุนแรงมากขึ้นกว่าเดิม หลังจากนั้นได้มีการแก้ไขอีก 2 ครั้ง คือ ในปี ค.ศ. 1977 และ 1979 (พ.ศ. 2520 และ 2522) ส่วนที่สำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์นี้ คือบทบัญญัติในส่วนที่ 3 มาตรา 15 - 33 ว่าด้วยพยานหลักฐาน การบังคับใช้กฎหมาย และการลงโทษ (Evidence, Enforcement and Punishment)

เมื่อพิจารณาในส่วนที่ว่าด้วยการลงโทษตามกฎหมายของสิงคโปร์ โดยเฉพาะเกี่ยวกับ เรื่องข้อสันนิษฐานของกฎหมาย และการลงโทษริบทรัพย์สินของผู้กระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามพระราช บัญญัติฉบับนี้ จะเห็นได้ว่ากฎหมายให้อำนาจเจ้าพนักงานของรัฐทำการยึด (Seizure) และริบทรัพย์สิน ต่าง ๆ (Forfeiture) ของผู้กระทำผิดได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งจะขอกว่าสาระสำคัญเป็นข้อ ๆ ดังนี้

3.1 อำนาจการยึดและการริบทรัพย์สิน

3.1.1 ทรัพย์สินอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากยาเสพติดก็จะต้องถูกยึดหรือถูกริบด้วย เช่น การยึดสิ่งของใด ๆ ที่ถูกค้นพบในสถานที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายยาเสพติด^{๓๒} หรือให้ศาลมีอำนาจสั่งริบ เรือ อากาศยาน ไฮเวอร์คราฟ หรือยานพาหนะ ที่ใช้หรือเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด เว้นแต่เรือ หรือ ไฮเวอร์คราฟ ที่มีระวางมากกว่า 200 ตันขึ้นไป หรืออากาศยานโดยสาร ที่ให้บริการประชาชนทั้ง ในและนอกประเทศ หรือเว้นแต่ในกรณีที่เจ้าของเรือ ไฮเวอร์คราฟ อากาศยาน หรือยานพาหนะ ดัง กล่าวนั้นจะมีได้รู้เห็นเป็นใจด้วย^{๓๓}

3.1.2 ทรัพย์สินใด ๆ ที่ปรากฏมีอยู่ในขณะทำการตรวจค้นหรือจับกุม ถ้าพิสูจน์ได้ ว่าทรัพย์สินนั้นเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดในคดียาเสพติด แม้จะไม่ได้ตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ ก็สามารถ ริบให้ตกเป็นของรัฐได้^{๓๔}

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, Section 26 (2), p.10.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, Section 28, p.11.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, Section 27 (2), p.11.

3.1.3 กรณีที่ยังมิได้มีการฟ้องคดีต่อศาล แต่ถ้าเจ้าของทรัพย์สินที่ถูกยึด มิใช่สิทธิเรียกร้องขอคืนภายในกำหนด 1 เดือน นับแต่วันยึด ทรัพย์สินนั้นก็จะถูกริบตกเป็นของแผ่นดินได้ ^{๓๕}

3.1.4 การจำหน่ายทรัพย์สินที่ริบตกเป็นของรัฐบาลนั้น รัฐมนตรีมีอำนาจที่จะพิจารณาจัดการจำหน่ายจ่ายโอนได้ตามที่เห็นสมควร ^{๓๖}

3.1.5 รัฐมนตรีอาจจะได้ดุลพินิจพิจารณาและออกคำสั่งคืนทรัพย์สินที่ริบตกเป็นของรัฐให้กับผู้มีสิทธิเรียกร้องรับคืนไปได้ ^{๓๗}

จะเห็นได้ว่าตามกฎหมายของสิงคโปร์ให้อำนาจการยึดทรัพย์สินและการริบทรัพย์สินไว้ค่อนข้างกว้างขวางครอบคลุมถึงสิ่งของใด ๆ ที่ถูกค้นพบในสถานที่ ๆ เกี่ยวข้องกับยาเสพติดด้วย แม้แต่ยานพาหนะหรืออากาศยาน ก็อาจถูกริบได้ถ้าไม่ใช่เป็นยานพาหนะที่ใช้ในการขนส่งสาธารณะ และยังมีมาตรการของกฎหมายที่กล่าวได้ว่ามีความรุนแรงเพื่อผลในการปราบปรามอีกประการหนึ่งก็คือ กรณีที่ยังมิได้มีการฟ้องคดีต่อศาล ถ้าเจ้าของทรัพย์สินที่ถูกยึด มิได้ใช้สิทธิเรียกร้องขอทรัพย์สินของตนคืนภายในกำหนดเวลา 1 เดือน นับแต่วันยึด ทรัพย์สินที่ถูกยึดไว้ นั้นจะตกเป็นของแผ่นดินในทันที ซึ่งมาตรการข้อนี้เป็นการปิดช่องว่างของปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีอาญาในกรณีที่มิได้ตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องต่อศาล ก็สามารถจัดการกับตัวทรัพย์สินนั้นได้โดยตรง ^{๓๘} ไม่จำเป็นต้องนำคดีขึ้นฟ้องศาล

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, Section 27 (3), p.11.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, Section 29 (1), p.11.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, Section 29 (2), p.11.

^{๓๘} การริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาของไทยยังไม่มีมาตรการนี้ และกฎหมายยาเสพติดก็ไม่มีบัญญัติไว้เป็นพิเศษ ดังนั้น การจะลงโทษริบทรัพย์สินได้จะต้องมีการฟ้องเป็นคดีต่อศาลก่อนและจะต้องพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลย กรณีที่ยังมิได้ตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องจึงไม่สามารถทำการริบทรัพย์สินนั้นได้ ซึ่งนับว่าเป็นจุดอ่อนของมาตรการทางกฎหมายไทยในปัจจุบัน.

สำหรับทรัพย์สินที่ริบมาแล้วนั้น กฎหมายของสิงคโปร์ให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหาร ได้แก่รัฐมนตรี มีอำนาจที่จะพิจารณาจัดการหรือจำหน่ายโอนทรัพย์สินนั้นได้ตามที่เห็นสมควร ซึ่งกรณีนี้รัฐมนตรีมีอำนาจที่สั่งให้นำเอาทรัพย์สินนั้นมาใช้ประโยชน์หรือใช้เป็นกองทุนสำหรับการปราบปรามยาเสพติดต่อไปได้

3.2 ข้อสันนิษฐานของกฎหมาย

ในแง่ของพยานหลักฐานทางคดีนั้น กฎหมายฉบับนี้ก็มีบทข้อสันนิษฐานของกฎหมาย ที่เป็นผลให้จำเลยต้องมีหน้าที่ทำการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนอยู่หลายประการคือ

3.2.1 ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับการมียาเสพติดไว้ในความครอบครองเพื่อวัตถุประสงค์แห่งการค้า กรณีที่บุคคลใดมียาเสพติดไว้ในความครอบครอง เกินกว่าจำนวนที่กำหนดต่อไปนี้ กฎหมายจะสันนิษฐานไว้ก่อนว่า มีไว้ในความครอบครองเพื่อวัตถุประสงค์แห่งการค้า เว้นแต่ผู้นั้นจะพิสูจน์ได้ว่ามิได้เป็นเช่นข้อสันนิษฐานนั้น คือ^{๓๙}

- ผิ่นเกินกว่า	100 กรัม
- มอร์ฟีนเกินกว่า	3 กรัม
- เฮโรอีน เกินกว่า	2 กรัม
- กัญชา เกินกว่า	15 กรัม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, Section 17 , p. 7.

3.2.2 ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับการมียาเสพติดไว้ในความครอบครอง บุคคลที่มีกุญแจสำหรับไซท์ที่ห้องหรือสถานที่พบยาเสพติด มีเอกสารที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดไว้ในความครอบครอง กฎหมายจะสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นเป็นผู้มียาเสพติดไว้ในครอบครอง หรือเป็นเจ้าของยาเสพติดนั้น เว้นแต่ผู้นั้นจะพิสูจน์ได้ว่ามิได้เป็น เช่นข้อสันนิษฐานนั้น^{๕๐}

3.2.3 บุคคลที่มียาเสพติดอยู่ในความครอบครอง กฎหมายให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นครอบครองไว้โดยรู้ว่าเป็นยาเสพติด^{๕๑}

3.2.4 กรณีที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมียาเสพติดไว้ในความครอบครอง โดยรู้เห็นยินยอม กฎหมายถือว่ายาเสพติดนั้นอยู่ในความครอบครองของทุก ๆ คน ข้อสันนิษฐานนี้เป็นข้อสันนิษฐานเด็ดขาดของกฎหมาย จึงไม่อาจพิสูจน์หักล้างเป็นอย่างอื่นได้ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้รู้เห็นยินยอม^{๕๒}

3.2.5 กรณีที่พบสิ่งของหรือเครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับยาเสพติด เช่น เข็มฉีดยาเสพติด หลอดหรือท่อสำหรับเสพยาเสพติด ในสถานที่แห่งใด กฎหมายให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าสถานที่เหล่านั้นได้ใช้สำหรับเสพยาเสพติด เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่ามิได้เป็น เช่นข้อสันนิษฐานนั้น^{๕๓}

3.2.6 กรณีที่พบบุคคลในสถานที่เสพยาเสพติด หรือหลบหนีออกจากสถานที่เสพยาเสพติด กฎหมายให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้นั้นได้เข้าไปเสพยาเสพติดในสถานที่นั้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่ามิได้เป็น เช่นข้อสันนิษฐานนั้น^{๕๔}

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, Section 18 (1), p. 8.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, Section 18 (2), p. 8.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, Section 18 (3), p. 8.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, Section 19 (1), p. 8.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, Section 19 (2), p. 8.

3.2.7 กรณีที่พยานเสด็จอยู่ในเรือ หรืออากาศยานใด กฎหมายให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ยานเสด็จนั้นได้ถูกนำเข้ามาจากต่างประเทศโดยเรือหรืออากาศยานลำนั้น ด้วยความรู้เห็นยินยอมของผู้เป็นเจ้าของเรือหรืออากาศยานหรือผู้เป็นกัปตัน เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่ามิได้เป็น เช่นข้อสันนิษฐานนั้น^{๔๕}

เกี่ยวกับข้อสันนิษฐานของกฎหมายดังกล่าวนี้ มีทั้งข้อสันนิษฐานให้จำเลยต้องรับผิดชอบขึ้น เช่นข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับจำนวนยาเสพติดที่มีไว้ในความครอบครอง เกินกว่าที่กฎหมายกำหนด จะถูกสันนิษฐานว่ามีไว้เพื่อวัตถุประสงค์แห่งการค้าซึ่งเป็นความผิดที่หนักกว่าปกติ หรือกรณีมีเอกสารเกี่ยวกับยาเสพติดไว้ในความครอบครอง ก็จะถูกสันนิษฐานว่ามียาเสพติดไว้ในครอบครอง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีข้อสันนิษฐานเด็ดขาดที่ให้ผู้ต้องหาต้องรับผิดชอบอีกด้วย เช่น กรณีบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มียาเสพติดไว้ในความครอบครอง โดยความรู้เห็นยินยอม กฎหมายถือว่าทุก ๆ คนครอบครองยาเสพติดนั้น เป็นต้น

จึงกล่าวได้ว่ากฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดของประเทศสิงคโปร์นี้ เป็นมาตรการที่ค่อนข้างรุนแรงและเด็ดขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบัญญัติเกี่ยวกับการริบทรัพย์ และบทบัญญัติเกี่ยวกับข้อสันนิษฐานที่ให้ผู้ต้องหาต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับยาเสพติดในกรณีต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, Section 20, p. 8.

4. ปัญหาข้อสันนิษฐานให้บุคคลรับผิดทางอาญา

มีหลักกฎหมายอาญาที่ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ และเป็นที่ยอมรับในนานาประเทศอยู่ประการหนึ่งคือ ข้อสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะพิพากษาว่าเขากระทำความผิด ซึ่งหลักอันนี้ก็มีอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 มาตรา 27

ดังนั้น จึงมีปัญหาว่าหลักดังกล่าวนี้จะมีข้อยกเว้นได้หรือไม่ กล่าวคือในบางกรณีจะยอมให้มีกฎหมายบัญญัติเป็นข้อสันนิษฐานไว้ว่า จำเลยเป็นผู้กระทำความผิด แล้วปล่อยให้จำเลยเป็นผู้พิสูจน์ให้เห็นว่าตนเองบริสุทธิ์หากจำเลยพิสูจน์ไม่ได้จำเลยก็ต้องถูกพิพากษาลงโทษ ซึ่งปัจจุบันมีกฎหมายของหลายประเทศยอมรับบทบัญญัติข้อสันนิษฐานของกฎหมายในลักษณะนี้ให้ใช้บังคับได้ และพระราชบัญญัติของไทยหลายฉบับก็มีข้อสันนิษฐานทำนองนี้ใช้บังคับเช่นกัน

โดยที่การดำเนินคดีและการลงโทษทางอาญานั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพของบุคคล การมีข้อสันนิษฐานที่เป็นผลร้ายต่อจำเลยย่อมจะทำให้เกิดผลกระทบมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงเกิดปัญหาถกเถียงกันในวงการนักนิติศาสตร์ว่า ข้อสันนิษฐานให้บุคคลต้องรับผิดทางอาญานั้นควรจะมีหรือไม่ เพราะทำให้จำเลยต้องรับภาระอันหนักหน่วง และภาระที่กฎหมายกำหนดให้ นี้ จะขัดต่อหลักทางอาญาหรือหลักนิติธรรม (The Rule of Law) หรือไม่^{๕๖} และจะขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ ซึ่งปัญหานี้เป็นประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อของวิทยานิพนธ์นี้โดยตรง จึงได้หยิบยกขึ้นมาวิเคราะห์เพื่อให้ทราบคำตอบที่ชัดเจน หรืออย่างน้อยที่สุดเพื่อทราบแนวความคิดในแง่มุมต่าง ๆ ในทางนิติศาสตร์สำหรับเป็นข้อเสนอแนะของวิทยานิพนธ์นี้ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๖} หลักนิติธรรม คือหลักแห่งความยุติธรรมที่เป็นหลักสากลมีอยู่ในระบบกฎหมายของทุกประเทศ.

4.1 ความหมายของข้อสันนิษฐาน

มีนักนิติศาสตร์ให้ความหมายไว้สรุปได้ว่า เป็นผลซึ่งกฎหมายหรือศาลรับรู้ไว้เป็นเบื้องต้นแรกกว่าความจริงเป็นอยู่เช่นไร^{๕๖} เป็นหลักการรับฟังข้อเท็จจริง ซึ่งจะนำมาใช้ได้ต่อเมื่อมีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงบางอย่างให้ปรากฏแล้วศาลจำต้องสันนิษฐานหรืออาจสันนิษฐานได้ว่าข้อเท็จจริงอื่นบางประการได้มีหรือได้เกิดขึ้นแล้ว กล่าวให้ง่ายก็คือ ข้อสันนิษฐานเป็นการรับฟังข้อเท็จจริงตามเงื่อนไขเกิดจากข้อเท็จจริงอีกเรื่องหนึ่ง^{๕๗} ข้อสันนิษฐานเป็นการคาดคะเนหรือการถือเอาว่าพฤติกรรมได้มีอยู่หรือได้เป็นไปเช่นนั้น เช่นนี้^{๕๘} ข้อสันนิษฐานเป็นหลักในทางกฎหมายลักษณะพยานที่ยอมอนุญาตให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงว่า เป็นเช่นข้อสันนิษฐานนั้นได้ โดยไม่ต้องมีการสืบพยานเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้นก่อน^{๕๙}

4.2 ประเภทของข้อสันนิษฐาน

ข้อสันนิษฐานแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ข้อสันนิษฐานในข้อเท็จจริง และข้อสันนิษฐานในข้อกฎหมาย ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดไว้เป็นสังเขป ดังนี้

^{๕๖} แอล ดูปลาตร์ และ วิจิตร์ ลุลิตานนท์, กฎหมายลักษณะพยานและจิตวิทยา (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2478), หน้า 186.

^{๕๗} ไอสถ โกสิน, กฎหมายลักษณะพยานเปรียบเทียบ, (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2501), หน้า 42.

^{๕๘} ยิงศักดิ์ กฤษณจินดา, กฎหมายลักษณะพยาน (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), หน้า 97.

^{๕๙} เข็มชัย ชุตินวงศ์, พยาน (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่บริษัท ประจักษ์ฯ จำกัด, 2527), หน้า 45.

4.2.1 ข้อสันนิษฐานในข้อเท็จจริง เป็นข้อสันนิษฐานที่มีได้มีบัญญัติของกฎหมายกำหนดไว้ว่าให้เป็นเช่นนั้นเช่นนั้น แต่เป็นเรื่องของการมีข้อเท็จจริงข้อเดียวหรือหลายข้อปรากฏขึ้นในเหตุการณ์ใด ๆ แล้วผสมผสานกันอย่างมีเหตุมีผลตามหลักตรรกวิทยาหรือความรู้ความเข้าใจของบุคคลธรรมดาสามัญจนยอมอนุมานหรือคาดการณ์ได้ว่าข้อเท็จจริงอีกอันหนึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ข้อสันนิษฐานในข้อเท็จจริงนี้จะเกิดขึ้นได้เมื่อมีข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งฟังได้แล้ว ย่อมจะอนุมานหรือคาดหมายได้ว่าข้อเท็จจริงอีกอย่างหนึ่งที่เป็นปัญหาพิพาทกันอยู่ใต้น่าจะมีอยู่ด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า เป็นเรื่องของการนำเอาข้อเท็จจริงแวดล้อมกรณีหลาย ๆ ประการมาประกอบกัน เพื่อสันนิษฐานความน่าจะเป็นของข้อเท็จจริงอีกอันหนึ่ง^{๕๑} เช่น ฎีกาที่ 314/2498 จำเลยซื้อนาฬิกาข้อมือ 6 เรือนได้จากเด็กที่ไม่อยู่ในฐานะที่จะขายของชนิดนั้นได้ โดยซื้อในราคาต่ำ เช่นนี้ย่อมสันนิษฐานได้ว่าจำเลยรับซื้อไว้โดยรู้ว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด จึงฟังได้ว่ามีเจตนารับของโจร หรือการที่จับกุมจำเลยได้ใกล้ชิดกับศพ ได้อาวุธปืนโดยมีคราบโลหิตติดอยู่ที่ตัวจำเลย ย่อมสันนิษฐานในข้อเท็จจริงได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดคดีนี้ เป็นต้น ข้อสันนิษฐานในข้อเท็จจริงนี้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งสามารถนำสืบพยานหลักฐานมาหักล้างได้เสมอ เพื่อให้มีการชี้แจงนำหนักคำพยาน

4.2.2 ข้อสันนิษฐานในข้อกฎหมาย เป็นข้อสันนิษฐานที่มีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดไว้ว่าให้เป็นเช่นนั้นเช่นนั้น โดยกฎหมายได้ตั้งเป็นข้อสันนิษฐานไว้ก่อน ซึ่งศาลจะยอมรับฟังว่าเป็นไปตามข้อสันนิษฐานนั้น ข้อสันนิษฐานในข้อกฎหมายนี้มีทั้งในทางแพ่งและอาญา โดยแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ^{๕๒}

(1) ข้อสันนิษฐานเด็ดขาด ข้อสันนิษฐานประเภทนี้ไม่อนุญาตให้มีการนำพยานหลักฐานมาสืบหักล้างหรือโต้แย้งได้ คู่ความฝ่ายที่จะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานเพียงแต่พิสูจน์ให้ได้ว่ามีข้อเท็จจริงอันเป็นเงื่อนไขแห่งการสันนิษฐานเกิดขึ้นก็เป็นอันเพียงพอแล้ว ศาลจะรับฟังเป็นยุติได้เลยว่ามีข้อเท็จจริงตามการสันนิษฐานนั้นเกิดขึ้นด้วย ข้อสันนิษฐานประเภทนี้มักจะใช้คำว่า "ให้ถือว่า" หรือ "ต้องถือว่า" เป็นต้น

(2) ข้อสันนิษฐานไม่เด็ดขาด ข้อสันนิษฐานประเภทนี้กฎหมายอนุญาตให้นำพยานหลักฐานมาพิสูจน์โต้แย้งได้ว่าความจริงมิได้เป็นอย่างที่กฎหมายสันนิษฐานไว้เลย ดังนั้น แม้คู่ความฝ่ายหนึ่งจะพิสูจน์ข้อเท็จจริงอันเป็นเงื่อนไขแห่งการสันนิษฐานได้ ศาลจะยังฟังเป็นยุติตามข้อเท็จจริงที่สันนิษฐานนั้นไม่ได้ เพียงแต่จะมีผลเป็นการผลักภาระหน้าที่นำสืบ ไปตกแก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งที่จะต้องสืบหักล้าง ถ้าไม่นำสืบหรือนำสืบหักล้างไม่ได้ ศาลจึงจะฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามข้อสันนิษฐานนั้นได้ ข้อสันนิษฐานประเภทนี้มักจะใช้คำว่า "ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า" เป็นต้น

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า 47 - 48.

ข้อสันนิษฐานนับว่ามีความสำคัญต่อการพิจารณาคดีอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อสันนิษฐานของกฎหมาย เพราะตามหลักกฎหมายพยานหลักฐาน เมื่อเข้าข้อสันนิษฐานของกฎหมายที่ถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิดอาญาแล้ว อีกฝ่ายหรือโจทก์ก็จะได้รับประโยชน์โดยไม่ต้องสืบพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย แต่จำเลยกลับจะต้องมีภาระหน้าที่นำสืบหักล้างข้อสันนิษฐานนั้น^{๕๓} หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ถ้ามีข้อสันนิษฐานเป็นคุณอยู่แก่ฝ่ายใด ภาระการนำสืบข้อเท็จจริงว่าเป็นอย่างอื่นย่อมตกอยู่แก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งที่จะต้องนำสืบหักล้างข้อสันนิษฐานนั้น^{๕๔} ถ้าไม่มีพยานหลักฐานมาสืบ หรือสืบไม่สม หรือสืบไม่ถูกต้องหลักเกณฑ์ จำเลยก็ต้องถูกลงโทษตามข้อสันนิษฐานนั้น แม้ว่าตามความเป็นจริงจำเลยอาจจะไม่ได้กระทำความผิดนั้นก็ตาม^{๕๕}

4.3 ข้อพิจารณาเกี่ยวกับข้อสันนิษฐาน

ปัญหาสำคัญที่จะต้องพิจารณาคือ การที่มีบทบัญญัติของกฎหมายบัญญัติข้อสันนิษฐานความผิดรับทางอาญาของบุคคลไว้ก่อน ไม่ว่าจะ เป็นข้อสันนิษฐานเด็ดขาดหรือไม่ก็ตาม บทบัญญัติของกฎหมายเช่นนี้จะชอบหรือไม่ และจะขัดกับหลักสากลในทางกฎหมายอาญาที่ว่า " ในทางอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ได้แน่ชัดว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด หรือจนกว่าศาลจะพิจารณาว่าเขามีความผิด " หรือไม่ และจะขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่

^{๕๓} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 (2) บัญญัติว่า "ถ้ามีข้อสันนิษฐานไว้ในกฎหมายเป็นคุณแก่คู่ ความฝ่ายใด คู่ความฝ่ายนั้นจะต้องพิสูจน์แต่เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะ ได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนั้นครบถ้วนแล้ว "

^{๕๔} ประมวล สวรรณศร, กฎหมายลักษณะพยาน (พระนคร : โรงพิมพ์ท่านพระจันทร์, 2501) หน้า 21.; เข็มชัย ชูติวงศ์, เรื่องเดิม หน้า 47 - 48.; ยี่งศักดิ์ กฤษณจินดา, เรื่องเดิม หน้า 38 - 43.

^{๕๕} ไร่ กิโยดิกลชัย, " ความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล ", บทบัญญัติ, เล่มที่ 35 ตอน 4 (พ.ศ. 2521), หน้า 611.

อย่างไรก็ดีถ้าพิจารณาย้อนหลังไปดูกฎหมายของประเทศไทยในสมัยโบราณก่อนหน้า ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) จะพบมีหลักกฎหมายอยู่ประการหนึ่งคือ " อาจารย์ตนครบาล " โดยหลักกฎหมายดังกล่าวนี้ถือว่า ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำผิดจนกว่าจะมีการพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ และวิธีการดำเนินคดีในยุคนั้นจะปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดอย่างทารุณโหดร้าย การแสวงหาพยานหลักฐานจะเอามาจากตัวผู้ถูกกล่าวหา หรือให้เป็นหน้าที่ของผู้ถูกกล่าวหาต้องหาพยานหลักฐานมาแสดงความบริสุทธิ์ของตนเอง^{๕๖} ซึ่งเรียกว่าระบบไต่สวน การดำเนินคดีในระบบไต่สวนนี้ถือว่าผู้ถูกไต่สวนมีสภาพเป็นเพียงวัตถุ (Object) แห่งการซักฟอกเพื่อหาความจริงเท่านั้น จึงนับว่าไม่เป็นธรรมแก่ผู้ถูกไต่สวน^{๕๗} หลักกฎหมายโบราณดังกล่าวนี้เท่ากับเป็นการสันนิษฐานให้บุคคลต้องรับผิดทางอาญา และผู้ถูกสันนิษฐานนั้นมีหน้าที่ต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน

ต่อมาเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2439 ประเทศไทยได้มีพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมิโทษใช้ไปหลวงก่อน ร.ศ. 115 และมีพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามหลักอาจารย์ตนครบาลที่ใช้อยู่ขณะนั้น จึงเป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการดำเนินคดีอาญาจากระบบไต่สวนมาเป็นระบบกล่าวหา โดยยกฐานะของผู้ถูกกล่าวหาขึ้นเป็น " ประธานในคดี " และเข้าไปสู่หลักอันเป็นที่ยอมรับกันของนานาประเทศที่ว่า ให้สันนิษฐานว่าทุกคนบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าเขาเป็นผู้กระทำผิด ดังที่ปรากฏในคำปรารภของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงราชบุรี ๓ ตอนหนึ่งในพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามอาจารย์ตนครบาล มีความว่า

" เป็นเหตุให้มีความเสื่อมเสียในกระบวนการพิจารณาได้มาก เพราะเหตุที่ผู้พิพากษาอาจพาลลงกล่าวโทษแก่ผู้ไม่ผิด ถ้อยคำเช่นนั้นอาจเป็นคำสัตย์จริงหรือเท็จ ซึ่งจะต้องกล่าวเพื่อให้พ้นทุกข์เวทนา ก็เป็นได้ทั้งสองสถาน "

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๖} พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (พระนคร : โรงพิมพ์วิริยะการพิมพ์, 2502), หน้า 231 - 235.

^{๕๗} คณิต วน นคร, " อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา " วารสารนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 2 ปีที่ 9 (พ.ศ. 2520), หน้า 134 - 135.

หลักการใหม่ที่กำลังกล่าวมานี้ได้มีการนำไปบัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศไทยทุกยุคทุกสมัยตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน เช่น

- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492 มาตรา 30
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 มาตรา 28
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 มาตรา 32

สำหรับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 ซึ่งเป็นฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันได้บัญญัติไว้ในมาตรา 27 ว่า

“ ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนที่จะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดกระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ ”

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายระดับรอง ๆ ลงไปได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องพยานบุคคล มาตรา 232 บัญญัติห้ามมิให้โจทก์อ้างจำเลยเป็นพยาน และมาตรา 234 บัญญัติให้สิทธิพยานไม่ต้องตอบคำถามอันอาจทำให้พยานนั้นถูกฟ้องคดีอาญา ซึ่งมีผลเท่ากับว่าเพียงแต่จะอาศัยพยานหลักฐานจากฝ่ายจำเลยเพื่อจะให้ เป็นผลร้ายหรือปรับปรับตัวจำเลยเองหรือทำให้เขาต้องตกเป็นจำเลยนั้นยังกระทำไม่ได้ เพราะถือว่าเป็นการไม่ยุติธรรมที่โจทก์จะอาศัยประโยชน์จากคำเบิกความของจำเลยเพื่อลงโทษจำเลยเอง ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของโจทก์จะต้องพยายามขวนขวายหาพยานหลักฐานมาเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยให้ได้ ซึ่งเป็นไปตามหลักที่ว่าต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

แม้แต่ในหลักปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน อันเป็นที่ยอมรับกันของนานาอารยประเทศก็ยังได้บัญญัติไว้ในข้อ 11 ว่า

“ (1) ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญามีสิทธิที่จะ ได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีผิดตามกฎหมายในการพิจารณาเปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็น สำหรับการต่อสู้คดี

(2) จะถือบุคคลใด ๆ ว่ามีความผิดทางอาญาเนื่องด้วยการกระทำหรือละเว้นใด ๆ อันมิได้จัดเป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายแห่งชาติ หรือกฎหมายระหว่างประเทศ ในขณะที่ได้กระทำการนั้นขึ้นไม่ได้ และจะลงโทษอันหนักกว่าที่ใช้ อยู่ในขณะที่ได้กระทำความผิดทางอาญานั้นไม่ได้ ”

รัฐธรรมนูญของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้บัญญัติหลักเรื่องนี้ไว้ใน มาตรา 5 แปลความหมายได้ว่า " บุคคลใดจะถูกบังคับให้ให้การเป็นภัยแก่ตนเองในคดีอาญาใด ๆ ไม่ได้ หรือจะถูกจำกัดสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน โดยไม่ต้องด้วยกระบวนการความแห่งกฎหมาย ^{๕๘} ไม่ได้ "

อย่างไรก็ดีถ้าพิจารณาถึงบทบัญญัติของกฎหมายไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน จะพบว่า มีพระราชบัญญัติต่าง ๆ อยู่จำนวนไม่น้อย และมีประมวลกฎหมายอาญาบางมาตรา ที่บัญญัติไว้เป็นข้อสันนิษฐานของกฎหมายให้ถือว่าจำเลยมีความผิดไว้ก่อน เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ เช่น

- ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 211, 286
- พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 มาตรา 5, 6
- พระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร พ.ศ. 2490 มาตรา 27
- พระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2521 มาตรา 27
- พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มาตรา 58
- พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้า และป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522 มาตรา 40
- พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 มาตรา 58
- พระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2496 มาตรา 100
- พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ. 2482 มาตรา 21, 30
- พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 มาตรา 46
- พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 มาตรา 27, 34
- พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ พ.ศ. 2518 มาตรา 20
- พระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522 มาตรา 78

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๘} กระบวนการความแห่งกฎหมาย ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Due Process of Law ซึ่งมีความหมายว่า กระบวนการ ขั้นตอนอันถูกต้องตามกฎหมาย เป็นถ้อยคำที่ปรากฏเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 5 ซึ่งมีการตีความออกเป็นสองแนวคือ ในด้านกฎหมายสารบัญญัติ และกฎหมายวิธีบัญญัติ โดยแต่ละแนวมีความหมายกว้างขวางมาก ทั้งนี้เพื่อให้มีการใช้กฎหมายอย่างเป็นธรรมที่สุด หรือเรียกอย่างหนึ่งว่า หลักนิติธรรมหรือศกุนิติกระบวนการ,

ดังนั้น จึงควรจะต้องพิจารณาว่าบทบัญญัติของกฎหมายต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ ซึ่งล้วนแต่บัญญัติขึ้นในภายหลังจากที่ได้มีพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาลในปี พ.ศ. 2439 แล้วทั้งสิ้น แต่กลับปรากฏว่ายังคงมีบทบัญญัติของกฎหมายในลักษณะเป็นข้อสันนิษฐานให้บุคคลต้องรับผิดชอบอาญาไว้ก่อน เช่นนี้ บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวจะขัดกับหลักของกฎหมายอาญา กฎหมายรัฐธรรมนูญและปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษยชาติที่ให้สันนิษฐานความบริสุทธิ์ของบุคคลผู้ถูกกล่าวหาไว้ก่อน จนกว่าจะพิสูจน์ได้โดยแน่ชัดว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิดนั้น หรือจนกว่าศาลจะพิพากษาว่าเขามีความผิดหรือไม่ เพราะกฎหมายที่มีข้อสันนิษฐานให้เป็นความผิดของจำเลยไว้ก่อนนี้ ทำให้จำเลยต้องมีหน้าที่นำพยานหลักฐานมาสู้บทสันนิษฐานของกฎหมายนี้ว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ ทั้ง ๆ ที่โดยหลักในทางอาญาจำเลยมีสิทธิจะอยู่เฉย ๆ ไม่ต้องเบิกความหรือไม่ต้องนำสืบพยานหลักฐานใด ๆ ก็ได้ หรือเรียกว่าเป็นสิทธิในทางอยู่เฉยของจำเลย^{๕๙}

ความเห็นของนักนิติศาสตร์เกี่ยวกับปัญหานี้ยังแบ่งออกเป็นสองฝ่าย คือ นักนิติศาสตร์บางท่านเห็นว่า การบัญญัติข้อสันนิษฐานของกฎหมายในลักษณะเช่นนี้ ขัดต่อหลักในทางอาญาที่ว่า บุคคลจะต้องรับผิดชอบเมื่อเขาได้กระทำความผิดนั้น โดยจะต้องมีการพิสูจน์ความผิดจนสิ้นสงสัยเสียก่อน^{๖๐} และยังขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญ ตลอดจนหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีเหตุผลอีกประการหนึ่งว่า ถ้าฝ่ายนิติบัญญัติมีความประสงค์จะกำหนดให้การกระทำลักษณะตามข้อสันนิษฐานนั้นเป็นความผิดแล้ว เหตุใดจึงไม่บัญญัติกฎหมายออกมากำหนดให้เป็นความผิดไว้เสียเลย การที่ฝ่ายนิติบัญญัติไม่ได้บัญญัติให้ความผิดลักษณะนั้นเป็นความผิดไว้เช่นนี้ ย่อมแสดงว่าประชาชนยังไม่เห็นด้วยว่าการกระทำนั้นควรจะเป็นความผิด^{๖๑}

^{๕๙} คณิต ฃ นคร, "กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา" (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2528), หน้า 30 - 31.

^{๖๐} คณิต ฃ นคร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 48 - 51.

^{๖๑} เข็มชัย ชูติวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัท ประยูรวงศ์ จำกัด, 2527), หน้า 49 - 50.

อย่างไรก็ดี เกี่ยวกับปัญหาเรื่องนั้นนักนิติศาสตร์บางท่านให้ความเห็นไปในทางตรงข้ามว่า ในบางกรณีการถือหลักให้โจทก์เป็นฝ่ายมีหน้าที่นำสืบให้เห็นความผิดของจำเลยโดยเคร่งครัดทุกกรณีไปนั้น จะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่สังคมขึ้นได้ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องกำหนดให้จำเลยต้องเป็นฝ่ายแสดงความบริสุทธิ์ของตน หรือต้องนำสืบว่าแท้จริงแล้วตนหาได้กระทำความผิดไม่ ทั้งนี้โดยมีข้อสันนิษฐานของกฎหมายที่ให้จำเลยเป็นฝ่ายผิดไว้ก่อน^{๖๒} และมีนักนิติศาสตร์บางท่านให้ความเห็นว่า กฎหมายที่บัญญัติสันนิษฐานความรับผิดของจำเลยไว้ก่อนนี้ มักจะเป็นกฎหมายที่มีลักษณะเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ หรือคุ้มครองคนกลุ่มใหญ่ในสังคม หรือกฎหมายเกี่ยวกับเศรษฐกิจ^{๖๓}

ตามแนวของประเทศสหรัฐอเมริกา แม้จะได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่ยึดมั่นอยู่ในเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นหลักสำคัญ และไม่ยอมให้มีกฎหมายใด ๆ ไปขัดต่อรัฐธรรมนูญได้เลย แต่ก็ยังปรากฏว่ามีกฎหมายที่บัญญัติสันนิษฐานความผิดของจำเลยไว้ในบางกรณี โดยศาลสูงสุดของประเทศสหรัฐอเมริกาได้วางหลักไว้ว่า^{๖๔}

“ กฎหมายจะกำหนดข้อสันนิษฐานความผิดของบุคคลได้ก็ต่อเมื่อมีความสัมพันธ์อย่างสมเหตุสมผล ระหว่างข้อเท็จจริงที่ต้องการพิสูจน์กับข้อเท็จจริงที่เป็นองค์ประกอบของบทสันนิษฐาน ”

ตามหลักของศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกานี้ความหมายว่า ถ้ามีข้อเท็จจริงตามข้อสันนิษฐาน ย่อมเป็นที่แน่นอนแทบจะปราศจากข้อสงสัยเลยว่า ข้อเท็จจริงที่ต้องการพิสูจน์นั้นย่อมมีอยู่ด้วย ซึ่งกฎหมายที่มีบทสันนิษฐานไว้ทำนองนี้ไม่ถือว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ดังตัวอย่างคดีที่ศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกาพิพากษาไว้ตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว เช่น

^{๖๒} ยี่งคักดี กฤษณจินดา, กฎหมายลักษณะพยาน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิद्याลัยธรรมศาสตร์, 2524), หน้า 37 - 40.

^{๖๓} จรัญ ภักดีธนากุล, “ ศาลกับความเป็นกฎหมายสูงสุดแห่งรัฐธรรมนูญ ” ตุลนาท เล่มที่ 1 ปีที่ 27 (ม.ค. - ก.พ. 2523), หน้า 84 - 85.

^{๖๔} เข็มชัย ชุตินวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 50 - 51.

ในคดี United States V. Gainey 380 U.S.63 (1965) การที่จำเลยไปอยู่ในบริเวณโรงต้มเหล้าเถื่อน จำเลยย่อมมีส่วนร่วมในการประกอบกิจการต้มเหล้าเถื่อนด้วย เว้นแต่จำเลยจะพิสูจน์ได้ว่าตนเข้าไปในบริเวณนั้นด้วยเหตุอื่น บทสันนิษฐานของกฎหมายเช่นนี้ไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา เพราะเมื่อพิจารณาถึงสภาพและสถานที่ตั้งของโรงเหล้าเถื่อนซึ่งอยู่ในที่ลับ และมีการระวังป้องกันคนภายนอกเป็นอย่างดี ดังนั้น จึงมีโอกาสน้อยมากที่จำเลยจะเข้าไปอยู่ในที่นั้น ได้โดยไม่ใช้พวกผู้กระทำผิด

ในคดี United States V. Romano 382 U.S. (1965) การที่จำเลยไปปรากฏตัวอยู่ในบริเวณโรงต้มเหล้าเถื่อน ยังไม่พอที่จะสันนิษฐานว่า จำเลยเป็นเจ้าของโรงต้มเหล้าเถื่อนนั้น

ในคดี Turner V. United States 396 U.S. (1970) การที่จำเลยมีเฮโรอีนอยู่ในครอบครองย่อมสันนิษฐานได้ว่าจำเลยรู้ว่าเฮโรอีนนั้นส่งมาจากนอกประเทศ เพราะในสหรัฐอเมริกาไม่มีการปลูกต้นฝิ่น จึงย่อมผลิตเฮโรอีนขึ้นเองไม่ได้ แต่ถ้าเป็นโคเคนจะใช้บทสันนิษฐานนี้ไม่ได้ เพราะในสหรัฐอเมริกามีการผลิตโคเคนได้เองด้วย

สำหรับประเทศไทยซึ่งใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร หรือระบบประมวลกฎหมาย เมื่อมีบทบัญญัติของกฎหมายออกมาอย่างไร ศาลก็ย่อมใช้บังคับไปตามนั้น เว้นแต่ว่าบทบัญญัติของกฎหมายนั้นจะขัดต่อรัฐธรรมนูญ ซึ่งก็จะต้องให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยเสียก่อนว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ ดังนั้น การที่สถานีดับเพลิงจะบัญญัติกฎหมายใด ๆ ออกมาใช้บังคับกับประชาชน จึงจำเป็นจำต้องพิจารณาด้วยว่ากฎหมายนั้น ไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ หรือหลักเกณฑ์ทางอายุตังได้กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้ เพื่อมิให้กฎหมายนั้นเป็นโมฆะไป

เคยมีคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ที่ ต. 2/2494 เกี่ยวกับพระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 มาตรา 6 ซึ่งบัญญัติว่า " ผู้ใดอยู่ในวงเล่นอันขัดต่อบทแห่งพระราชบัญญัตินี้... ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นเล่นด้วย เว้นแต่ผู้ที่เพียงแต่ดูการเล่นในงานรื่นเริงสาธารณะ หรือในงานนักขัตฤกษ์ หรือในที่สาธารณะ " ว่าบทบัญญัตินี้ไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ โดยได้วินิจฉัยไว้ดังนี้

" คณะตุลาการรัฐธรรมนูญได้พิจารณาเรื่องนี้โดยละเอียดแล้ว เห็นสอดคล้องต้องกันว่าความในมาตรา 30 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับปัญหาในเรื่องนี้ มีความหมายเพียงว่าในคดีอาญาทั้งปวงต้องถือว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด จนกว่าโจทก์จะมีพยานหลักฐานมาหักล้างข้อสันนิษฐานนั้นได้ ฉะนั้น กฎหมายใดที่บัญญัติว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความผิดเสียแต่เบื้องต้นที่เดียว บทกฎหมายนั้นก็ย่อมขัดต่อรัฐธรรมนูญมาตรานี้ และจะใช้บังคับมิได้ แต่พระราชบัญญัติการพนัน

พ.ศ. 2478 มาตรา 6 หาได้มีความบัญญัติไว้เช่นนั้นไม่ กล่าวคือคงต้องสันนิษฐานอยู่ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังไม่มีความผิดจนกว่าโจทก์จะนำสืบได้ว่า จำเลยได้เข้าไปอยู่ในวงเล่นการพนัน จึงเป็นอันฟังได้ว่าในกรณีเช่นนี้มีได้มีการสันนิษฐานใด ๆ ในเบื้องต้นก่อนที่โจทก์นำพยานมาสืบอันจะทำให้ขัดกับความใน มาตรา 30 แห่งรัฐธรรมนูญ ที่กฎหมายสันนิษฐานก็เป็น การสันนิษฐานภายหลังจากที่โจทก์ได้นำพยานหลักฐานมาสืบแล้ว การสันนิษฐานเช่นนี้ไม่เป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 30 แต่อย่างใดเลย”

คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ที่ ต.3/2494 เกี่ยวกับพระราชบัญญัติสำรวจและกักกันข้าว พ.ศ. 2489 มาตรา 13 ทวิ (1) แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) มาตรา 6 ที่บัญญัติให้บริพัณฑ์ของบุคคลอื่นที่มีได้รู้เห็นในการกระทำผิดด้วยนั้นขัดต่อรัฐธรรมนูญ จึงใช้บังคับมิได้ และต่อมาได้มีคำพิพากษาฎีกาวินิจฉัยไว้ทำนองเดียวกันนี้เช่นกัน ^{๖๕}

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ข้อสันนิษฐานนั้น เป็นหลักที่มีอยู่ในกฎหมายลักษณะพยาน โดยหลักนี้อนุญาตให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงนั้น ๆ ได้โดยไม่ต้องมีการสืบพยานเพื่อพิสูจน์ข้อสันนิษฐานนั้น เสียก่อน ดังนั้น เหตุผลที่กฎหมายยินยอมให้มีการสันนิษฐานกันได้จึงพอสรุปได้ดังนี้ ^{๖๖}

(1) เพื่อขจัดความไม่ยุติธรรมที่อาจเกิดขึ้นในการดำเนินคดี เพราะคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งมีความได้เปรียบอย่างมากในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงข้อใดข้อหนึ่ง กฎหมายจึงสันนิษฐานให้ เป็นคนแก่ฝ่ายที่เสียเปรียบไว้ก่อน ฝ่ายได้เปรียบต้องรับภาระการพิสูจน์

(2) ข้อสันนิษฐานมีประโยชน์ และจำเป็นในด้านเศรษฐกิจ และสังคม หรือเป็นกฎหมายที่ต้องการคุ้มครองผลประโยชน์ของสังคมเป็นส่วนรวม

(3) ข้อสันนิษฐานที่ต้องกำหนดขึ้น เพื่อหลีกเลี่ยงผลเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากความไม่แน่นอนของสถานะบางอย่าง

(4) ความน่าจะเป็นไปได้ขอข้อเท็จจริงที่เป็นปัญหา กล่าวคือเมื่อมีข้อเท็จจริงอันหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว โดยปกติจะมีข้อเท็จจริงอีกอันหนึ่งเกิดขึ้นตามมาอย่างแน่นอน

^{๖๕} ฎีกาที่ 1602 - 1603/2509.

^{๖๖} เข็มชัย ชูติวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 45 - 47.

(5) เพื่อความสะดวกในการดำเนินกระบวนการพิจารณา เพราะความผิดบางอย่าง ทายานหลักฐานยากลำบาก เนื่องจากพยานหลักฐานจะอยู่ในความรู้เห็นส่วนตัวของผู้กระทำผิดเพียงฝ่าย เดียวเท่านั้น การที่จะให้อีกฝ่ายหนึ่งพิสูจน์อาจะกระทำได้ยาก หรือบางกรณีก็เป็นการพ้นวิสัย

(6) ความเป็นไปได้ของข้อสันนิษฐานนั้น ๆ มีอยู่มาก ซึ่งเป็นเหตุผลที่สำคัญที่สุดและเป็น หัวใจสำคัญของข้อสันนิษฐาน

อย่างไรก็ดีข้อสันนิษฐานในข้อกฎหมายนี้ผู้เขียนเห็นว่าจะต้องมีการใช้อย่างจำกัดขอบเขตภายใต้หลักเกณฑ์ที่สำคัญดังต่อไปนี้

- (1) ต้องมีบัญญัติไว้ในตัวบทกฎหมาย
- (2) จะขยายขอบเขตออกไปโดยวิธีเทียบเคียงไม่ได้
- (3) ต้องตีความโดยเคร่งครัด
- (4) เป็นข้อบังคับที่บุคคลจะต้องถือตาม กล่าวคือ ศาลจะต้องบังคับการตามที่ข้อสันนิษฐานนั้น ๆ กำหนดไว้

สำหรับแนวของประเทศไทย โดยที่ประเทศไทยใช้ระบบการพิจารณาคดีในระบบกล่าวหา (Accusatorial System) เป็นหลัก ซึ่งเน้นมาตรการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญ เพื่อให้ทุกคนมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกันตามกฎหมาย (Equality Before the Law) โดยมีหลักนิติธรรม (The Rule of Law) เป็นเครื่องประกันสิทธิและเสรีภาพของปวงชน ซึ่งหลักนิติธรรมนี้ในทางอาญาถือกันอย่างเคร่งครัดว่า บุคคลจะต้องรับโทษทางอาญาต่อเมื่อกระทำการอันกฎหมาย ซึ่งใช้อยู่ในเวลากระทำนั้น บัญญัติเป็นความผิด และกำหนดโทษไว้ กับจะต้องสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าเขาเป็นผู้กระทำผิด หลักดังกล่าวนี้มีอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 และกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 มาตรา 27 ด้วยเหตุนี้การที่จะกล่าวหาบุคคลใดว่ากระทำความผิด ผู้กล่าวหาจึงมีหน้าที่ต้องพิสูจน์ให้ได้ตามความที่กล่าวหานั้น ซึ่งบทบัญญัติต่าง ๆ ของกฎหมายไทยก็เป็นไปตามหลักเกณฑ์นี้ เป็นส่วนใหญ่

แต่อย่างไรก็ดีในบางกรณีหรือการกระทำความผิดบางประเภท เป็นการยากมากที่จะให้ผู้กล่าวหาพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงทุกอย่างให้เห็นชัดเจนได้ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิด จึงมีความจำเป็นที่จะต้องผ่อนคลายหลักเกณฑ์ของกฎหมายดังกล่าวนี้ให้ลดลงบ้าง โดยการกำหนดให้ฝ่ายผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้พิสูจน์เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของตน ทั้งนี้ เพราะสังคมไม่พึงประสงค์ให้ผู้กระทำผิดรอดพ้นจากการถูกลงโทษหรือได้รับผลประโยชน์จากการกระทำความผิดนั้น เพราะความฉลาดของเขา หรือเพราะความล้าหลังของกฎหมาย

ดังนั้น จึงมีปัญหาคือจะต้องพิจารณาขึ้นมาว่า ควรจะมีเงื่อนไข หรือขอบเขตแค่ไหนเพียงใด ที่จะยอมให้ผ่อนคลายนโยบายหลักเกณฑ์ทางอาญาดังกล่าวนี้ได้โดยไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม และไม่กระทบกระเทือนต่อหลักประกันสิทธิเสรีภาพของปวงชนจนเกินความจำเป็น ซึ่งเป็นเรื่องไม่่ง่ายนักที่จะกำหนดขอบเขตหรือหลักเกณฑ์ไว้ได้แน่ชัดตายตัวให้สามารถครอบคลุมได้ทุกกรณี แต่อย่างไรก็ดีเพื่อความสะดวกสำหรับเป็นแนวทางพิจารณาของฝ่ายที่มีหน้าที่ทางด้านนิติบัญญัติผู้เขียนจะขอสรุปหลักเกณฑ์ไว้ข้อ ๆ ดังนี้

(1) ผู้กล่าวหาหรือโจทก์จะต้องพิสูจน์ข้อเท็จจริงให้ได้ตามเงื่อนไขที่เข้าข้อสันนิษฐานของกฎหมายนั้น เช่น ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 286 วรรค 2 บัญญัติว่า " ผู้ใดไม่มีปัจจัยอย่างอื่นอันปรากฏสำหรับดำรงชีพ หรือไม่มีปัจจัยอันเพียงพอสำหรับดำรงชีพ และ (1) ปรากฏว่าอยู่ร่วมกับหญิงซึ่งค้าประเวณี หรือสมาคมกับหญิงซึ่งค้าประเวณีคนเดียวหรือหลายคนเป็นอาจิม ฯลฯ ให้ถือว่า ผู้ นั้นดำรงชีพอยู่จากรายได้ของหญิงในการค้าประเวณี เว้นแต่จะพิสูจน์ได้เป็นที่พอใจได้ว่ามิได้เป็นเช่นนั้น " ดังนั้น เมื่อผู้กล่าวหาหรือโจทก์นำสืบพิสูจน์ได้ว่าจำเลยอยู่ร่วมกับหญิงซึ่งค้าประเวณี หรือสมาคมกับหญิงซึ่งค้าประเวณี ก็เข้าตามข้อสันนิษฐานของกฎหมายที่ให้ถือว่า จำเลยดำรงชีพอยู่จากรายได้ของหญิงในการค้าประเวณีและกฎหมายกำหนดให้จำเลยมีหน้าที่เป็นฝ่ายนำพยานหลักฐานมาแสดง เพื่อพิสูจน์หักล้างว่าตนมิได้ดำรงชีพจากรายได้ของหญิงในการค้าประเวณี ถ้าจำเลยพิสูจน์ไม่ได้จำเลยก็ต้องมีความผิดตามข้อสันนิษฐานของกฎหมายดังกล่าว แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้กล่าวหาหรือโจทก์นำสืบพิสูจน์ไม่ได้ว่าจำเลยอยู่ร่วมกับหญิงซึ่งค้าประเวณีหรือสมาคมกับหญิงซึ่งค้าประเวณีเช่นนี้ กรณีก็ไม่เข้าข้อสันนิษฐานของกฎหมายมาตรานี้ และจำเลยก็ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน

(2) เป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องคุ้มครองสังคมไว้ให้ปลอดภัยจากผลร้ายที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำความผิดนั้น ยิ่งกว่าการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้กระทำความผิด ซึ่งเป็นนโยบายทางอาญาของรัฐในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม แต่อย่างไรก็ดี ควรจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย ซึ่งแต่ละประเทศย่อมมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป ตามสภาพเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมทางสังคม ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของประเทศ ตลอดจนความมั่นคงของประเทศอันเป็นหลักสำคัญ

(3) ข้อเท็จจริงเบื้องต้นที่เป็นเงื่อนไขที่ผู้กล่าวหาหรือโจทก์พิสูจน์ได้นั้น จะต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับข้อเท็จจริงที่กฎหมายสันนิษฐานจนทำให้น่าเชื่อถือว่าเป็นไปตามที่สันนิษฐานนั้นเพียงอย่างเดียว และเป็นการยากอย่างยิ่งที่จะให้ผู้กล่าวหาหรือโจทก์เป็นผู้พิสูจน์ข้อเท็จจริงที่กฎหมายสันนิษฐานได้เพราะพยานหลักฐานต่าง ๆ อยู่ในความรู้เห็นของจำเลยโดยเฉพาะเท่านั้น โจทก์ไม่มีทางเข้าถึงพยานหลักฐานนั้นได้เลย

(4) ใช้กับความผิดประเภทที่ไม่ใช่เป็นความผิดทางอาญาที่แท้จริง แต่เป็นความผิดอาญาประเภทผิดเพราะมีกฎหมายบัญญัติเท่านั้น (Mala Prohibita) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในทางข่มขู่ป้องกันเป็นหลักสำคัญมากกว่าการแก้แค้นทดแทนหรือการแก้ไขฟื้นฟู ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ 3 ข้อ 4

สำหรับในคดียาเสพติด เพื่อประกอบการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องเงื่อนไขการริบทรัพย์สินในคดียาเสพติด ว่าควรมีเงื่อนไขที่แตกต่างไปจากการริบทรัพย์สินในความผิดอาญาทั่ว ๆ ไป ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายอาญา นอกเหนือจากหลักเกณฑ์ทั้ง 4 ประการ ที่ผู้เขียนได้เสนอไว้ข้างต้นแล้ว ผู้เขียนจะได้เสนอแนวความคิดและเงื่อนไขที่เป็นข้อกำหนดสำหรับการพิจารณาริบทรัพย์สิน รวมทั้งการพิสูจน์ให้ทรัพย์สินนั้นต้องถูกริบ ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายอื่นบางฉบับซึ่งใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน และที่เป็นร่างกฎหมายกำลังจะเสนอเข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ กฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิใช้ในวงราชการ เป็นต้น ซึ่งจะได้กล่าวเป็นเสนอแนะไว้ในบทที่ 5 ต่อไป

5. ข้อจำกัดที่สำคัญเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินในคดียาเสพติดของไทย

เนื่องจากกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดของประเทศไทย ไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดมาตรการลงโทษริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดไว้โดยเฉพาะ ดังนั้น จึงต้องอาศัยใช้บทบัญญัติเรื่องการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 32 - 37 ประกอบด้วย มาตรา 17 ซึ่งได้กล่าวรายละเอียดมาแล้วในบทที่ 3 แต่โดยที่ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนี้มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากความผิดอาญาทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องของผลประโยชน์ที่ได้จากการกระทำความผิดเกี่ยวกับการผลิตและการค้ายาเสพติด ผู้กระทำหรือผู้ร่วมชบวนการจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเป็นมูลค่ามากมายมหาศาล มาตรการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาไม่มีความเด็ดขาด และไม่มี ความรุนแรงเพียงพอที่จะกำราบปราบปรามความผิดประเภทนี้ให้ได้ผลสำเร็จอย่างจริงจัง

ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ บทบัญญัติของประมวลกฎหมายอาญาในเรื่องที่เกี่ยวกับการริบทรัพย์สินใช้ถ้อยคำกลาง ๆ จึงต้องตีความว่าทรัพย์สินอะไรบ้างที่ริบได้หรือริบไม่ได้ และแนวโน้มศาลก็มักตีความไปในทางแคบ เพราะเกรงว่าถ้าตีความขยายกว้างออกไปจะขัดกับหลักของกฎหมายอาญา มาตรา 2 ที่บัญญัติว่า " บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ ... " หรือตามหลักภาษิตกฎหมายอาญาที่ว่า " ไม่มีกฎหมาย ไม่มีความผิด และไม่มีโทษ " (Nullum Crimen, Nulla Poena, Sine Lege) ซึ่งหมายความว่า ศาลจะคิดตั้งความผิด ตั้งโทษ และกำหนดโทษเอาเองตามใจชอบโดยไม่มีกฎหมายกำหนดไว้ไม่ได้ และเมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายริบทรัพย์สินในคดียาเสพติดของต่างประเทศด้วยแล้ว จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า มาตรการการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญาของไทยที่นำมาใช้กับความผิดในคดียาเสพติดนี้ ยังมีข้อจำกัดที่สำคัญอยู่หลายประการ ซึ่งจะยกมากล่าวเป็นข้อ ๆ ดังนี้

5.1 ทรัพย์สินที่รับต้องเป็นของผู้กระทำผิดหรือผู้รู้เห็นเป็นใจ กรณีที่ไม่ใช้ทรัพย์สินตามมาตรา 32 จะรับทรัพย์สินที่เป็นของบุคคลอื่น หรือผู้ที่มีรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดด้วยไม่ได้ เพราะตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 ถือว่าการรับทรัพย์สินเป็นโทษ ซึ่งหลักข้อนี้นำไปใช้ได้กับกฎหมายอื่นด้วย ถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายพิเศษบางฉบับบัญญัติให้รับทรัพย์สินโดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าเป็นของผู้กระทำความผิดหรือไม่ ถ้าไม่ใช่ทรัพย์สินตามมาตรา 32 แล้ว ก็จะไม่รับทรัพย์สินของผู้อื่นที่มีรู้เห็นเป็นใจด้วยไม่ได้

การรู้เห็นเป็นใจนี้มีขอบเขตเพียงใด ซึ่งตามแนวการตีความของศาลถือว่า แม้จะไม่ถึงกับเป็นการกระทำความผิด หรือมีส่วนในการกระทำความผิดด้วยจนถึงขนาดเป็นผู้สนับสนุน ก็ถือว่าได้ยินยอมให้มีการกระทำความผิดด้วยทรัพย์สินของตนแล้ว เช่นนี้ไม่มีสิทธิ์จะอ้างว่าไม่รู้เห็นเป็นใจเพื่อให้รอดพ้นจากการถูกริบทรัพย์สินนั้นได้ ซึ่งมีแนวคำพิพากษาฎีกาวินิจฉัยเกี่ยวกับการรับทรัพย์สินของผู้ที่มีรู้เห็นเป็นใจไว้ดังนี้

ฎีกาที่ 605/2510 (ประชุมใหญ่) ผู้ซื้อทรัพย์สินที่ถูกเจ้าพนักงานยึดไว้ในคดีอาญา เพราะเป็นทรัพย์สินที่จะพึงริบตามกฎหมาย (ข้างลากไม้) จะอ้างการโอนนั้นยื่นเจ้าพนักงานไม่ได้ เมื่อคดีฟังไม่ได้ว่าเจ้าของทรัพย์สินไม่รู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิด ศาลก็ไม่สั่งคืนทรัพย์สินที่รับนั้น

ฎีกาที่ 1303/2510 ช้างของกลางเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของสองคน คนละกึ่งหนึ่ง เจ้าของคนหนึ่งรู้เห็นเป็นใจให้จำเลยนำช้างของกลางไปชักลากไม้แปรรูปโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมาย ดังนี้ ศาลย่อมริบของกลางเพียงกึ่งเฉพาะส่วนของเจ้าของที่รู้เห็นเป็นใจ สำหรับอีกกึ่งหนึ่งให้ตกได้แก่เจ้าของที่ไม่ได้รู้เห็นเป็นใจ จะริบทั้งหมดไม่ได้^{๖๗}

ฎีกาที่ 2437/2515 ฟ้องว่าจะเลิกกับพวกร่วมกันใช้ไม่ดีทำร้ายผู้เสียหาย ขอให้ลงโทษและริบไม้ของกลาง เมื่อการรับทรัพย์สินเป็นโทษอย่างหนึ่ง และคดีฟังไม่ได้ว่าจำเลยนี้กระทำความผิด แม้ไม้ของกลางจะเป็นทรัพย์สินที่ผู้อื่นใช้ในการกระทำความผิด ก็จะพิพากษาให้รับในคดีนี้ไม่ได้

^{๖๗} ฎีกาที่ 222/2494

จากแนวการตีความหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ทรัพย์สินที่จะถูกริบนั้น ต้องเป็นตัวทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น โดยตรง ถึงแม้จะไม่ถึงขั้นเข้าร่วมกระทำความผิดหรือสนับสนุนการกระทำความผิด แต่ก็ต้องได้รู้เห็นอยู่แล้วว่ามีผู้ใช้ทรัพย์สินของตนในการกระทำความผิด หรือเป็นใจคือยินยอมหรือละเว้นไม่เข้าขัดขวางโดยสมัครใจปล่อยให้ผู้อื่นใช้ทรัพย์สินของตนกระทำความผิด

จึงอาจมีปัญหาก่เกิดขึ้นว่าหากทรัพย์สินนั้นถูกโอนไปยังบุคคลที่สามไปแล้ว หลังจากที่มีการกระทำความผิด แต่ก่อนที่จะมีคำพิพากษาของศาล หรือทรัพย์สินนั้นได้แปรสภาพไปเป็นอย่างอื่น เช่น นำเงินที่ได้มาจากการค้าขายเสด็จไปซื้อหุ้นหรือใช้ลงทุนในกิจการอื่นที่ถูกต้องตามกฎหมายจะสามารถติดตามริบได้หรือไม่ และรวมถึงผลประโยชน์ที่งอกเงยขึ้นมาจากทรัพย์สินเหล่านั้นด้วยอยู่ในข่ายที่ต้องถูกริบหรือไม่ ปัญหาเหล่านี้ในประมวลกฎหมายอาญาไม่มีบัญญัติไว้ และหากจะมีความขยายไปให้ครอบคลุมถึงก็อาจจะขัดกับกฎหมายอาญา ดังได้กล่าวมาแล้ว

สำหรับกฎหมายของต่างประเทศมีบทบัญญัติครอบคลุมถึงเรื่องเหล่านี้ไว้ เช่น สหรัฐอเมริกา มีหลักเรื่องความสัมพันธ์ย้อนหลัง (Relation Back Doctrine) ตามกฎหมายควบคุมอาชญากรรม (1984) (Comprehensive Crime Control Act, 1984) โดยมีสาระสำคัญว่าให้พิจารณาย้อนหลังไปถึงสิทธิที่พึงปวง กรรมสิทธิและผลประโยชน์ในทรัพย์สินที่จะริบตกเป็นของรัฐ ในขณะที่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น หลักข้อนี้ครอบคลุมไปทั่วสหรัฐอเมริกา และไม่อาจอ้างกฎหมายของมลรัฐมาโต้แย้งได้ ส่วนทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้นั้นรวมไปถึงสิทธิ เอกสิทธิ์ และผลประโยชน์ใด ๆ รายได้หรือกำไรที่งอกเงยขึ้นมาจากทรัพย์สินดังกล่าวโดยละเอียดแล้วในข้อ 2.3 ของบทที่ 4 นี้

อย่างไรก็ดีปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์สินที่โอนให้บุคคลที่สามนี้ยังมีความยุ่งยากซับซ้อนขึ้นไปอีก ในกรณีที่จำเลยโอนเงินหรือทรัพย์สินของตนไปให้บุคคลอื่นในลักษณะต่าง ๆ เช่น การให้แก่ทายาทความเป็นค่าว่าความในคดีอาญา กรณีนี้ศาลมลรัฐของสหรัฐอเมริกาบางแห่งไม่ให้ริบทรัพย์สินที่โอนดังกล่าว โดยให้เหตุผลว่าจะเป็นการละเมิดสิทธิ์ตามรัฐธรรมนูญของจำเลยที่จะจ้างทนายความ และจะ เป็นการขยายความหมายของตัวบทกฎหมายออกไปอย่างไม่มีขอบเขต แต่ปัญหานี้กระทรวงยุติธรรมของสหรัฐอเมริกา (Justice Department) ถือหลักว่าการยึดหรือริบทรัพย์สินที่จำเลยโอนให้แก่ทายาทเพื่อเป็นค่าว่าความตามกฎหมายนั้น ไม่เป็นการละเมิดกฎหมายรัฐธรรมนูญหรือความมุ่งหมายของรัฐสภา หากปรากฏว่าการโอนนั้นทายาทความผู้รับโอนกระทำการโดยไม่สุจริต

ส่วนกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดของสิงคโปร์ กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ค่อนข้างจะกว้างว่าทรัพย์สินใด ๆ ที่ปรากฏอยู่ในขณะทำการตรวจค้น หรือจับกุม ถ้าพิสูจน์ได้ว่าทรัพย์สินนั้นเกี่ยวข้องกับ การกระทำความผิดในคดียาเสพติด แม้จะไม่ได้ตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ก็สามารถริบตกเป็นของรัฐได้ โดยไม่ต้องคำนึงว่าเป็นของบุคคลใด เว้นแต่เจ้าของจะพิสูจน์ได้ว่า ทรัพย์สินนั้นไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดด้วย ดังได้กล่าวมาโดยละเอียดแล้วในข้อ 3 ของบทที่ 4 นี้

ในเมื่อประมวลกฎหมายอาญาของไทย มิได้มีบทบัญญัติหลักทำนองเดียวกับของต่างประเทศไว้ จึงเกิดปัญหาขึ้นว่าศาลจะริบทรัพย์สินนั้นได้หรือไม่ ซึ่งกรณีเช่นนี้นักนิติศาสตร์บางท่านเห็นว่าเป็น ปัญหาในชั้นบังคับคดีว่าศาลจะพิพากษาให้ริบทรัพย์สินซึ่งขณะพิพากษาได้ตกเป็นของผู้อื่นได้เพียงใด และจะ บังคับคดีกันอย่างไร^{๖๘} เพราะถ้าบังคับคดีโดยริบทรัพย์สินที่โอนไปยังคนอื่นแล้ว ก็จะกลายเป็นการลงโทษผู้ที่ไม่ ได้กระทำความผิด และถ้าจะตีความว่า ทรัพย์สินที่ได้ใช้หรือเกี่ยวข้องกับความผิดจะโอนต่อไปไม่ได้ ก็จะเป็นการตั้งทรัพย์สินนอกพาณิชย์ขึ้นมาอีก โดยที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามโอนไว้โดยชัดแจ้ง และจะนำหลักเรื่อง การรู้เห็นเป็นใจ ตามมาตรา 33 วรรค 2 มาปรับก็ไม่ได้อีก เพราะกรณีเช่นนี้ ขณะกระทำความผิดผู้รับโอน ยังไม่มีโอกาสเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น การรู้เห็นเป็นใจหรือไม่รู้เห็นเป็นใจย่อมจะเกิดขึ้นไม่ได้ยู่ดี ดังนั้น ก็กรณีเช่นนี้ จึงนับว่าเป็นปัญหาอยู่มากในกฎหมายของประเทศไทยปัจจุบัน

5.2 ต้องมีการนำคดีขึ้นฟ้องร้องต่อศาล กรณีตามมาตรา 32 เป็นการริบทรัพย์สินโดยเด็ด ขาด กฎหมายไม่คำนึงถึงว่าทรัพย์สินที่ริบนั้นจะเป็นของผู้กระทำความผิดหรือไม่ และจะมีผู้ถูกลงโทษตาม คำพิพากษาหรือไม่ ส่วนกรณีตามมาตรา 33 เป็นการริบทรัพย์สินโดยใช้ดุลพินิจ ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 ข้อ 9 ซึ่งจะริบทรัพย์สินของผู้อื่นที่มีได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิดมิได้ แต่ทั้งสองกรณีนี้จะต้องมีการ นำคดีขึ้นฟ้องร้องและพิจารณาในศาล หลักกระบวนการพิจารณาพิพากษาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา มาตรา 172 ต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลยเสมอ ดังนั้น หากยังไม่ได้อำนาจมา การฟ้องร้องให้ศาลพิจารณาคดีก็ไม่อาจกระทำได้ ซึ่งย่อมหมายความว่าศาลไม่อาจพิพากษาให้ริบทรัพย์สิน นั้นได้เลย จึงนับว่าเป็นข้อจำกัดของกระบวนการพิจารณาคดีที่สำคัญของระบบกฎหมายไทยในปัจจุบัน

^{๖๘} จิตติ ดิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1 (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานคร การพิมพ์, 2525), หน้า 990 - 998.

ส่วนในกรณีที่พบการกระทำความผิด และมีการนำตัวผู้ต้องหาหรือผู้ต้องสงสัยขึ้นฟ้องเป็นจำเลยต่อศาล แม้จะปรากฏในทางพิจารณาว่าจำเลยที่ถูกฟ้องมิใช่ผู้กระทำความผิด ศาลก็พิจารณาให้ริบของกลางได้ แต่ถ้ากรณีนี้ยังจับตัวผู้ใดไม่ได้เลย คงได้แต่ของกลางทั้งอยู่ที่นั่น ดังนี้ ก็จะมีฟ้องร้องต่อศาลไม่ได้ เพราะยังไม่มีตัวจำเลยที่จะถูกฟ้อง^{๖๙}

สำหรับกฎหมายของต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายของสหรัฐอเมริกา หรือสิงคโปร์ จะมีบทบัญญัติแก้ไขข้อจำกัดของกระบวนการพิจารณาคดีนี้ไว้ โดยให้มีการยึดทรัพย์สินไว้ ถ้าไม่มีผู้ใดมายื่นคำขอริบคืนภายในกำหนดระยะเวลาของกฎหมาย ทรัพย์สินนั้นก็ตกเป็นของแผ่นดิน นอกจากนี้ตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกา ยังสามารถแยกฟ้องเป็นคดีริบทรัพย์สินต่างหากได้อีกด้วย โดยไม่ต้องคำนึงว่าผู้กระทำความผิดจะหลบหนีไปหรือหาตัวพบแล้วหรือไม่

อย่างไรก็ดีทางออกกฎหมายไทยกรณีที่ไม่ได้ตัวจำเลยมาฟ้องก็อาจจะบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1327 ซึ่งบัญญัติว่า

" ภายในบังคับแห่งกฎหมายอาญา กรรมสิทธิ์ แห่งสิ่งใด ๆ ซึ่งได้ใช้ในการกระทำความผิด หรือได้มาโดยการกระทำความผิด หรือเกี่ยวกับการกระทำความผิดโดยประการฉะนี้ และได้ส่งไว้ในความรักษาของกรมในรัฐบาลนั้น ท่านว่าตกเป็นของแผ่นดิน ถ้าเจ้าของมิได้เรียกเอาภายในหนึ่งปีนับแต่วันส่ง หรือถ้าได้ฟ้องคดีอาญาต่อศาลแล้วนับแต่วันที่คำพิพากษาถึงที่สุด แต่ถ้าไม่ทราบตัวเจ้าของท่านให้ผ่อนเวลาออกไปเป็นห้าปี

ถ้าทรัพย์สินเป็นเสี้ยง่าย หรือถ้าห่วงช้าไว้จะเป็นการเสี่ยงความเสียหายหรือค่าใช้จ่ายจะเกินส่วนกับค่าของทรัพย์สินนั้นไซ้ ท่านว่ากรมในรัฐบาลจะจัดให้เอาออกขายทอดตลาดก่อนถึงกำหนดก็ได้ แต่ก่อนที่จะขายให้จัดการตามควร เพื่อบันทึกรายการอันเป็นเครื่องให้บุคคลผู้มีสิทธิจะรับทรัพย์สินนั้น อาจทราบว่าเป็นทรัพย์สินของตนและพิสูจน์สิทธิได้ เมื่อขายแล้วได้เงินเป็นจำนวนสุทธิเท่าใดให้ถือไว้แทนตัวทรัพย์สิน "

^{๖๙} ฎีกาที่ 2221/2521 แต่มีข้อน่าสังเกตว่าของกลางในคดีนี้เป็นเอโรอื่น ซึ่งเป็นทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 32 แต่ถ้าเป็นทรัพย์สินตาม มาตรา 33 (2) จะริบได้หรือไม่เป็นปัญหาที่น่านำพิจารณา.

อย่างไรก็ดีกรณีนี้ยังมีปัญหาว่าบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ จะนำมาปรับใช้ ได้เพียงใด เพราะเคยมีคำพิพากษาฎีกาที่ 807/2478 วินิจฉัยว่าจำเลยถูกฟ้องฐานลักทรัพย์ แต่ทางพิจารณา ไม่มีพยานหลักฐานพอฟังว่าจำเลยทำผิดฐานลักทรัพย์ ศาลวินิจฉัยว่าเมื่อคดียังไม่ปรากฏเจ้าของทรัพย์สินอัน แน่นนอน ศาลอาจมอบให้โจทก์ (รัฐโดยกรมอัยการ) เป็นผู้จัดการเก็บรักษาไว้เพื่อคืนแก่เจ้าของแท้ จริงได้ตามมาตรา 1327

จากคำพิพากษาฎีกาฉบับที่ยกมานี้ ทำให้เห็นเจตนารมณ์ของกฎหมายและการตีความ มาตรา 1327 ได้ว่า เป็นบทบัญญัติที่ให้ผู้ริบทรัพย์ไว้เพื่อคืนเจ้าของเท่านั้น จนกว่าเจ้าของจะไม่ไป ขอรับคืน ทรัพย์สินนั้นจึงจะตกเป็นของแผ่นดิน กฎหมายมาตรานี้มิใช่เป็นบทบัญญัติเพื่ออำนวยความสะดวกหรือ ให้เกิดผล ดังนั้น หากจะนำมาตรา 1327 มาปรับใช้กับเรื่องการริบทรัพย์ก็คงจะเป็นเพียงผลโดยอ้อมเท่านั้น ซึ่งยังไม่มีความแน่ชัด และในกรณีที่ไม่มีคดีขึ้นสู่ศาล อาจจะมีปัญหาเรื่องการนับระยะเวลาว่า การส่ง ไว้ในความรักษาของกรมในรัฐบาลนั้น จะเริ่มนับเมื่อใดและมีวิธีการอย่างไร

เพื่อให้มีความชัดเจนเกี่ยวกับปัญหานี้ ผู้เขียนเห็นว่าควรจะมีกฎหมายกำหนดมาตรการ การ และวิธีการของกฎหมายขึ้นไว้โดยเฉพาะสำหรับคดีอาชญากรรม เพราะส่วนใหญ่จะสืบหาตัวผู้กระทำความผิดหรือ ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินได้ไม่ยากนัก และทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องมักจะมีมูลค่ามากมายมหาศาล การมีกฎหมายขึ้น ไว้โดยเฉพาะจะช่วยทำให้ประสิทธิภาพในการริบทรัพย์ของผู้กระทำความผิดมีผลจริงยิ่งมากขึ้น เพราะผู้เกี่ยวข้อง กับการกระทำความผิดจริง ๆ จะไม่กล้าเสนอตัวออกมาขอรับเอาทรัพย์สินคืน แทนที่จะต้องเสียเวลายึด ไว้เพื่อรอคอยการคืน ตามหลักในมาตรา 1327 อันเป็นการสร้างปัญหาในทางปฏิบัติตลอดมา

ในปัจจุบัน กฎหมายพิเศษดังกล่าวของประเทศไทยก็มีอยู่แล้วหลายเรื่อง เช่น พระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2469 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2497 มาตรา 24 บัญญัติให้ สิ่งที่ยึดไว้ตกเป็นของแผ่นดิน หากไม่มีเจ้าของร้องขอคืนภายใน 60 วัน สำหรับยานพาหนะที่ใช้ในการ กระทำความผิด และ 30 วัน สำหรับสิ่งอื่น ๆ โดยนับแต่วันที่มีการยึด และพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2528 มาตรา 15 แห่งกฎ บัญญัติให้มีการประกาศหาตัวเจ้าของ ในหนังสือพิมพ์ หากไม่มีผู้ไปขอรับภายใน 30 วัน ให้ของกลางตกเป็นของแผ่นดิน ดังนั้น จึงสมควรที่ จะนำมาพิจารณากำหนดให้มีไว้ในกฎหมายอาชญากรรมของไทยโดยเฉพาะด้วย

เมื่อเทียบเคียงกับกฎหมายริบทรัพย์ของต่างประเทศแล้วจะเห็นว่าของสหรัฐอเมริกา มีหลักให้ฟ้องตัวทรัพย์เป็นจำเลยได้ และให้ศาลมีคำพิพากษาให้ริบได้โดยไม่ต้องมีตัวจำเลยอยู่ในศาล

ซึ่งวิธีการเช่นนี้ยังไม่มีในกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติด หรือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย

นอกจากนี้กฎหมายของประเทศไทยในปัจจุบัน ยังมีข้อจำกัดที่สำคัญอยู่อีกประการหนึ่ง คือ ถึงแม้ว่าจะได้ตัวผู้ต้องหามาแล้วเป็นกรณีที่ศาลพิพากษายกฟ้องคดี หรือพนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี บรรดาทรัพย์สินที่ไม่เข้าข่ายจะต้องถูกริบตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 32 อาจจะมีปัญหาว่าจะริบได้หรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าศาลพิพากษายกฟ้องในประเด็นที่ศาลเห็นว่าจำเลยมิได้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด และศาลก็มิได้มีคำสั่งเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นว่าจะให้ดำเนินการอย่างไร ถ้าจะพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 85 ก็คงต้องคืนแก่ผู้ต้องหา หรือผู้มีสิทธิ หรือเจ้าของไป

ผู้เขียนเห็นว่าปัญหานี้ น่าจะเป็นเรื่องช่องว่างของบทบัญญัติกฎหมายด้านวิธีพิจารณา และเป็นเรื่องทางรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งมีกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอยู่อีกเป็นจำนวนมากมายหลายฉบับ และมีรายละเอียดค่อนข้างมากอยู่นอกเหนือขอบเขตของหัวข้อวิทยานิพนธ์นี้ จึงจะไม่ขอกล่าวถึง

แต่อย่างไรก็ดี เพื่อเป็นแนวทางเบื้องต้นสำหรับผู้สนใจที่จะหยิบยกประเด็นนี้ขึ้นมาศึกษา ผู้เขียนจึงขอเสนอแนวความคิดไว้ในที่นี้ว่า การพิจารณาปัญหาดังกล่าว น่าจะต้องแยกออกเป็น 2 กรณี คือ

(1) กรณีที่มีเจ้าของมาขอรับทรัพย์สินนั้นคืน ควรจะต้องมีมาตรการทางกฎหมายกำหนดขั้นตอนให้ผู้ยื่นนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ เพื่อให้ศาลเชื่อได้ว่าตนได้ทรัพย์สินนั้นมาโดยสุจริต

(2) กรณีที่ไม่มีเจ้าของมาขอรับทรัพย์สินนั้นคืน ก็ควรจะต้องให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ทำนองเดียวกับกรณีที่ไม่ได้ตัวผู้ต้องหาหรือผู้ต้องสงสัยมาฟ้องศาล ซึ่งผู้เขียนได้เสนอแนะไว้ในบทที่ 5 ข้อ 2.1.5

5.3 ประเภทของทรัพย์สินที่จะริบได้ หลักเกณฑ์ตามประมวลกฎหมายอาญากำหนดประเภทของทรัพย์สินที่จะถูกริบไว้ 3 ประการคือ (ก) ทำหรือมีไว้เป็นความผิด (ข) ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด และ (ค) ได้มาจากการกระทำความผิด แต่ในการใช้กฎหมายปรากฏว่าศาลมีแนวโน้มตีความโดยเคร่งครัดว่าต้องเป็นกรณี เกี่ยวกับการกระทำความผิดโดยตรงเท่านั้น

โดยที่การลงโทษรับทรัพย์สิน เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่ามุ่งหมายให้ผู้กระทำความผิดต้องเสียหายทางเศรษฐกิจ เพื่อยั้งการกระทำความผิดที่มุ่งหมายหาประโยชน์โดยมิชอบ และการลงโทษรับ

ทรัพย์สินอย่างเด็ดขาดและกว้างขวาง จะมีความเหมาะสมกับความผิดบางประเภทโดยเฉพาะอย่างยิ่งความผิดที่ผู้กระทำความผิด ประโยชน์จำนวนมาก เช่น ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เป็นต้น

กฎหมายของต่างประเทศเกี่ยวกับเรื่องการริบทรัพย์สินได้มีแนวความคิดไปในทางที่จะนำโทษริบทรัพย์สินอย่างเด็ดขาดและกว้างขวางมาใช้ เพื่อให้สามารถริบทรัพย์สินได้อย่างครอบคลุมไปถึงตัวอาคาร หรือแม้แต่ที่ดินที่ใช้ในการเพาะปลูกพืชยาเสพติด ก็อาจถูกริบได้ ส่วนทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด กฎหมายของสหรัฐอเมริกากำหนดให้ริบได้ทุกอย่างรวมทั้งกำไรและดอกผล ที่ออกเงยขึ้นมาจากกรณีนั้นด้วย เว้นแต่ผู้นั้นจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นทรัพย์สินที่ตนทำมาหาได้ตามปกติโดยสุจริต มิใช่สืบเนื่องมาจากทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดและสามารถริบรวมไปถึงที่ดิน อาคาร หุ่น ทรัพย์สินอื่น ๆ ตลอดจนสิทธิเรียกร้องต่าง ๆ ที่มีผลทำให้อาจเรียกร้องเอาทรัพย์สินอันอาจอยู่ในข่ายต้องถูกริบกลับมาได้ เช่น สิทธิไถ่ถอนทรัพย์สินที่ต้องถูกริบกรณีมีการนำไปขายฝากไว้ เป็นต้น

ศาลสูงของสหรัฐอเมริกาเคยวินิจฉัยไว้ในคดี Russello V. United State, 1983 ให้ริบทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ใด ๆ ที่ได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือมิไว้โดยฝ่าฝืนกฎหมาย RICO โดยรวมถึงอสังหาริมทรัพย์ สังหาริมทรัพย์ รายได้ หรือกำไร ที่ได้จากการกระทำความผิดก็จะต้องถูกริบด้วย.

นอกจากนี้ ศาลของสหรัฐอเมริกาทั้ง 3 ศาล ยังเห็นพ้องกันว่ารายได้จำนวนหนึ่งจำนวนใด ที่จำเลยหามาได้จากการกระทำความผิดจะต้องถูกริบทั้งสิ้น โดยไม่ต้องพิจารณาว่ารายได้จำนวนดังกล่าวจะอยู่ในทรัพย์สินส่วนใดของจำเลยในขณะที่มีคำพิพากษา แม้ข้อเท็จจริงจะปรากฏว่าจำเลยได้ใช้จ่ายหรือโอนส่วนที่เป็นรายได้ดังกล่าวไปก่อนมีคำพิพากษา ก็ไม่เป็นเหตุให้จำเลยรอดพ้นจากการถูกริบทรัพย์สินได้เลย

เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายริบทรัพย์สินของไทย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 33 (2) ใช้คำกว้าง ๆ แบบกลาง ๆ ว่า "ทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้มาโดยกระทำความผิด" จึงต้องมีการตีความและแนวโน้มของศาลก็ตีความในทางแคบว่าต้องเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดโดยตรงเท่านั้น จึงมีปัญหาขึ้นว่า กำไร ดอกผล หุ่น ตลอดจนสิทธิเรียกร้องต่าง ๆ ซึ่งเป็นบุคคลสิทธิ จะริบได้หรือไม่ เพราะกฎหมายมิได้บัญญัติไว้ให้ริบได้โดยตรง จึงนับว่าเป็นปัญหาในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติสมควรที่จะได้มีการพิจารณาแก้ไขต่อไป

5.4 การริบทรัพย์สินของบุคคลที่สาม ได้เคยมีคำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ที่ ต.3/2494 ลงวันที่ 29 มกราคม 2494 วินิจฉัยเป็นหลักไว้ว่าจะริบทรัพย์สินของบุคคลที่สามโดยเขา มิได้รู้ เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้นมิได้และบทบัญญัติเช่นนี้ขัดต่อรัฐธรรมนูญ แนววินิจฉัยดังกล่าวนี้ได้ยึดถือกันต่อ ๆ มา เช่น ฎีกาที่ 947/2504 เจ้าของที่มิได้รู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิด อาจขอคืนรถยนต์ของกลางได้ และฎีกาที่ 1303/2510 ช้างของกลางเป็นกรรมสิทธิ์รวมของเจ้าของสองคน คนละกึ่งหนึ่ง ศาลให้ริบช้างของกลางกึ่งหนึ่ง เฉพาะส่วนของคนที่รู้เห็นเป็นใจเท่านั้น

ปัญหามีว่า อย่างไรจึงจะเรียกว่า "รู้เห็นเป็นใจ" ในการกระทำความผิด" ตามมาตรา 33 วรรคสอง ประมวลกฎหมายอาญา นั้น จากประสบการณ์นักกฎหมายโดยทั่ว ๆ ไป มักจะคิดไปทางที่ว่าจะต้องเป็นการกระทำถึงระดับเป็นตัวการร่วมหรือผู้สนับสนุนเท่านั้น ซึ่งมักมีปัญหาต้องอภิปรายกันเสมอในการใช้กฎหมาย แต่ในทางตำรา มีการอธิบายว่า แม้จะไม่ถึงกับมีการกระทำระดับผู้สนับสนุนก็เข้าข่ายมิให้อ่างกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมาขัดขวางโทษริบทรัพย์สิน เพียงแต่ได้รู้ว่ามีผู้ใช้ทรัพย์สินของตน ในการกระทำความผิดแล้วยินยอม หรือละเว้นไม่ขัดขวางสมัครใจปล่อยให้มีการใช้ทรัพย์สินของตนก็เพียงพอแล้ว ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 472 - 475/2500 พวกผู้ร้องอ้างว่าเรือเป็นของตนให้จำเลยเช่าไปประกอบอาชีพโดยมิได้รู้เห็นเป็นใจในการใช้ชนไม้เอกนอกราชอาณาจักร แต่ข้อเท็จจริงในการสืบพยานลับสน โดยผู้ร้องบางคนเป็นบิดาของจำเลยบางคน และการอ้างว่าผู้ใดเป็นเจ้าของเรือก็ให้กันแตกต่างกันหลายคน โดยผู้ร้องรับว่าตนรู้ว่าเอาเรือไปใช้ชนไม้แต่ทราบว่าจะชนไปเพียงที่เกาะยาว ซึ่งอยู่ในเขตราชอาณาจักร ศาลฎีกาฟังว่าผู้ร้องได้รู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดด้วย ซึ่งพฤติการณ์ในการวินิจฉัยคดีนี้ศาลมิได้ปรับบทผู้สนับสนุนแต่อย่างใด และคงจะฟังแต่การรู้เห็นเท่านั้น ดังนั้น น่าจะพอเป็นตัวอย่างหนึ่งที่วินิจฉัยคำว่า "รู้เห็นเป็นใจ" ตามแนวทางอย่างกว้างได้

กรณีเหล่านี้ เมื่อเปรียบเทียบกับหลักการริบทรัพย์สินทางแพ่งของกฎหมายสหรัฐอเมริกา จะเห็นได้ว่ามีแนวทางการใช้กฎหมายตามแนวทางอย่างกว้างทั้งสิ้น การรู้เห็นให้ใช้ทรัพย์สินเพื่อการปกปิดซ่อนเร้นหลังการกระทำความผิดสำเร็จ อันไม่เข้าลักษณะการกระทำฐานสนับสนุนก็เข้าได้ หรือการประมาทเลินเล่อโดยไม่ควรจนเป็นโอกาสให้ผู้อื่นเอาทรัพย์สินของตนไปใช้กระทำความผิดก็เข้าข่ายริบได้เหมือนกัน เมื่อความเข้าใจโดยทั่วไปของนักกฎหมายยังไม่แจ้งชัดในปัญหานี้ เรื่องนี้จึงควรมีการปรับปรุงให้ชัดเจนขึ้น

ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า ในระยะหลังมีกฎหมายบางฉบับเริ่มขยายความ "รู้เห็นเป็นใจ" ไว้ในกฎหมายโดยตรง เช่น มาตรา 154 แห่งพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2528 ได้กำหนดให้เจ้าของผู้

- ร้องขอคืนต้องเป็นฝ่ายพิสูจน์ต่อศาลให้เชื่อได้ว่า ตนไม่มีโอกาสทราบหรือไม่มีเหตุอันควรสงสัยว่าจะมีการนำทรัพย์สินดังกล่าวอีกทั้งตนได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแล้วที่จะป้องกันมิให้มีการกระทำความผิด เช่น นั้นเกิดขึ้น หรือไม่มีโอกาสทราบ หรือไม่มีเหตุอันสงสัยว่าจะมีการนำทรัพย์สินดังกล่าวไปใช้ในการกระทำความผิด ไม่เช่นนั้นให้ศาลสั่งริบทรัพย์สินนั้นได้

5.5 การป้องกันมิให้ออนทรัพย์สินก่อนที่จะถูกริบ ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ข้อ 5.5.5 ว่าทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดที่จะต้องถูกริบ ได้ถูกโอนไปยังบุคคลที่สามก่อนที่ศาลจะพิพากษาให้ริบ กรณีนี้ประมวลกฎหมายอาญามีได้บัญญัติไว้ว่าจะทำอย่างไร คงมีแต่เฉพาะมาตรา 36 เท่านั้น ที่บัญญัติให้ผู้เป็นเจ้าของที่มิได้รู้เห็นเป็นในกับการกระทำความผิดของทรัพย์สินคืนได้ ซึ่งจะได้คืนตามที่ขอหรือไม่ก็ต้องพิจารณากันในชั้นศาลอีก แต่อย่างไรก็ดี มาตรา 36 นี้ ก็ไม่ใช่บทบัญญัติที่เกี่ยวกับการป้องกันหรือปิดโอกาสไม่ให้มีการโอนทรัพย์สินกันโดยตรง แต่เป็นเรื่องของการขอทรัพย์สินคืน ภายหลังจากที่ศาลพิพากษาให้ริบแล้วเท่านั้น

กระทั่งต่อมาได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 169/2506 วินิจฉัยว่าผู้ซื้อกระเบื้องที่ลักลอบนำเข้า จะอ้างว่าตนรับซื้อไว้โดยสุจริตและจะไม่ให้ริบทรัพย์สินของกลางนั้นไม่ได้ เพราะถ้ายอมให้ออนทรัพย์สินของกลางได้ ก็จะเป็นช่องทางให้ผู้กระทำผิดใช้วิธีการโอนกรรมสิทธิ์ไปก่อนถูกฟ้อง กรณีของผู้ซื้อทรัพย์สินไปหลังจากการกระทำความผิดนี้ ไม่เข้าข้อยกเว้นของมาตรา 33 ประมวลกฎหมายอาญา ที่ยกเว้นมิให้ริบทรัพย์สินของผู้อื่น ซึ่งมีได้รู้เห็นเป็นในในการกระทำความผิด เพราะขณะกระทำผิดผู้นั้นยังมีได้ เป็นเจ้าของทรัพย์สินที่จะอ้างข้อยกเว้นเช่นนั้นได้

ถึงแม้จะมีคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้เป็นแนวในการริบทรัพย์สินที่โอนไปยังบุคคลที่สาม แต่ก็เป็นเพียงการตีความของศาลฎีกาเท่านั้น ซึ่งศาลอาจจะพิพากษากลับหลังนี้เมื่อใดก็ได้ เพราะบทบัญญัติของกฎหมายไทยมิได้บัญญัติให้ต้องถือหลักเช่นนี้อย่างชัดเจน และก็ดูเหมือกันจะขัดกับคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 119/2506 และที่ 374/2490 ประกอบกับประเทศไทยใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร หรือระบบประมวลกฎหมาย จึงควรจะต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ให้ชัดเจน การจะอาศัยเพียงคำพิพากษาศาลฎีกาของศาลฎีกาที่ไม่เหมาะสมเท่ากับมีบทบัญญัติของกฎหมายไว้โดยตรง

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับกฎหมายของสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีหลักเรื่องความสัมพันธ์ย้อนหลัง (Relation Back Doctrine) ที่ถือว่า สิทธิทั้งปวง กรรมสิทธิ์ และผลประโยชน์ต่าง ๆ

ที่จะถูกริบนั้น ถือว่าตกเป็นของสหรัฐอเมริกาแล้วตั้งแต่ขณะที่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น การโอนในเวลาถัดมาไม่มีผลให้รอดพ้นจากการถูกริบได้ โดยรัฐสภาของสหรัฐอเมริกาให้เหตุผลในเรื่องนี้ว่า หากไม่นำหลักกฎหมายนี้มาใช้ จำเลยก็จะเลี่ยงการริบทรัพย์สินด้วยการโอนไปให้บุคคลอื่นก่อนที่จะถูกลงโทษ^{๑๐}

เนื่องจากมาตรการทางกฎหมายเพื่อลงโทษทรัพย์สินในคดีอาเสพติดของประเทศไทย มีข้อจำกัดที่สำคัญอยู่หลายประการดังกล่าวข้างต้น เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะไม่มีกฎหมายบัญญัติสำหรับความผิดคดีอาเสพติดไว้เป็นพิเศษโดยเฉพาะดังเช่นพระราชบัญญัติที่ใช้กับความผิดประเภทอื่น จึงต้องนำเอาบทบัญญัติทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญามาใช้ แต่โดยที่ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้นมีคุณลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากความผิดอาญาประเภทอื่น ๆ ทั้งในแง่ของผลประโยชน์ที่ผู้กระทำผิดได้รับซึ่งมีมูลค่ามหาศาล และความเลวร้ายที่ตกอยู่สังคม ดังนั้น มาตรการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา จึงยังไม่เพียงพอที่จะทำให้การป้องกันและปราบปรามบรรลุผลสำเร็จอย่างแท้จริง

ปรากฏการณ์ของปัญหาอาเสพติดในประเทศไทยตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นได้เป็นอย่างดีว่าประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามความผิดประเภทนี้ยังไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร ทั้งนี้ได้หมายความว่าองค์กรหรือเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบจะหย่อนยาน ขาดประสิทธิภาพ แต่จะต้องพิจารณาถึงมาตรการทางกฎหมายด้วยว่ามีจุดบกพร่องอย่างไรบ้างหรือไม่ เพราะได้กล่าวมาแล้วว่ากฎหมายจะเป็นเครื่องไม้เครื่องมือที่สำคัญในการกำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในการป้องกันและปราบปราม

^{๑๐} The Senate Report goes on to explain that application of the relation back doctrine must be tempered by a recognition of the right of innocent third parties. thus, the provisions " may not result in the forfeiture of property aquired by an innocent bona fide purchaser ", who is entitled to relief through the ancillary hearing process set forth in 18 U.S.C. Sec. 1963 (m) and 21 U.S.C. Sec. 853 (n).

ปรากฏการณ์ของปัญหาเสด็จในประเทศไทยตั้งแต่อุตที่ผ่านมามาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน
ยอมเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นได้เป็นอย่างดีว่าประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามความผิดประเทศนี้
ยังไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร ทั้งนี้มิได้หมายความว่าองค์กรหรือเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบจะหย่อนยาน ขาด
ประสิทธิภาพ แต่จะต้องพิจารณาถึงมาตรการทางกฎหมายด้วยว่ามีจุดบกพร่องอย่างไรบ้างหรือไม่ เพราะ
ได้กล่าวมาแล้วว่ากฎหมายจะเป็นเครื่อง ไม่เครื่องมือที่สำคัญในการกำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในการ
ป้องกันและปราบปราม

เมื่อได้ศึกษาเปรียบเทียบกับมาตรการทางกฎหมายของต่างประเทศแล้ว จะเห็นได้
ว่ากฎหมายของประเทศไทยยังขาดมาตรการสำคัญ ๆ และมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ จึงสมควรได้รับ
การพิจารณาแก้ไขปัญหานี้ด้วยการมีบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินไว้เป็นพิเศษสำหรับคดียา
เสด็จโดยเฉพาะ ทำนองเดียวกับพระราชบัญญัติอื่นที่ใช้กับความผิดเฉพาะเรื่อง เช่น ปาไม้ และ แร่
ฯลฯ เป็นต้น สำหรับหลักการสำคัญของกฎหมายดังกล่าวนี้ควรจะเป็นประการใด ผู้เขียนจะได้กล่าวเป็น
ข้อเสนอแนะไว้ในบทที่ 5 ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย